

Regionalna sigurnost Bliskog Istoka: odnosi između Izraela i arapskih država

Košćak, Mihael

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:050217>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-28**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

Mihael Koščak

Regionalna sigurnost Bliskog Istoka: odnosi između Izraela i arapskih država

Diplomski rad

Mentor: prof. doc. dr. sc. Robert Barić

Student: Mihael Koščak

Zagreb, 2023

IZJAVA O AUTORSTVU

Izjavljujem da sam diplomski rad „Regionalna sigurnost Blistog Istoka: odnosi između Izraela i arapskih država“, koji sam predao na ocjenu mentoru doc. dr. sc. Robertu Bariću, napisao samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekao ECTS bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivao etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16.19. Etičkog kodeksa Sveučilišta u Zagrebu

Mihael Koščak

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Teorijsko-konceptualni okvir.....	2
3. Dizajn istraživanja.....	6
4. Povijest izraelsko-arapskih odnosa	8
4.1. Izvor sukoba	8
4.2. Prvi arapsko-izraelski rat.....	10
4.3. Drugi arapsko-izraelski rat	12
4.4. Treći arapsko-izraelski rat	14
4.5. Četvrti arapsko-izraelski rat	17
5. Mirovni sporazumi	19
5.1 Sporazumi iz Camp Davida.....	20
5.2 Sporazumi iz Osla	22
5.3 Izraelsko-jordanski mirovni sporazum	24
5.4 Arapska mirovna inicijativa.....	25
5.5 Abrahamski sporazumi	26
6. Analiza suradnje Izraela i pojedinih arapskih država	28
6.1. Jordan	29
6.2. Egipat	30
6.3. Zaljevske monarhije	31
6.4. Sjeverna Afrika.....	37
7. Zaključak	41
8. Popis literature.....	45
9. Sažetak i ključne riječi	51
10. Summary and keywords	52

Popis Ilustracija

Tablice

Tablica 1. Ekonomski učinci Abrahamskih sporazuma na zemlje potpisnice	34
--	----

1. Uvod

Arapsko-izraelski sukob predstavlja ključni izazov za regionalnu sigurnost Bliskog Istoka. Odnosi Izraela i arapskih država antagonistički su od samih početaka nastanka države Izrael. Izraelci tvrde da im je država obećana od strane britanske kolonijalne vlasti te kasnije potvrđena većinskim izglasavanjem UN-ove Rezolucije 181. Stradanja Židova tijekom Drugog svjetskog poznata pod nazivom Holokaust, povezuju sa potrebom židovskog naroda na državu kako bi zaštitio narod i smanjio antisemitizam u svijetu. Istovremeno, područje Palestine smatraju teritorijem koji im je religijski predodređen zbog povijesti nekadašnjeg židovskog kraljevstva, odnosno antičke židovske države. S druge strane, arapske države smatraju kako je projekt cionizma uzrokovao raseljavanje Palestinaca te stvaranja po njima nelegitimne države na teritoriju koji je islamskoj religiji treći po važnosti. Navedeno se prvenstveno odnosi na grad Jeruzalem kojemu pripadaju jedni od najznačajnijih sakralnih objekata za muslimansku vjeru kao što su el-Aksa džamija te Kupola na stijeni.

Navedeni sukob je geopolitičke prirode, no vrlo je kompliciran zbog religijske dimenzije koju sadrži. Problematika sukoba je teško premostiva budući da svako popuštanje u religijskim pitanjima za jednu stranu može značiti izdaju. Samo postojanje države Izrael za mnoge je arapske države nedopustivo budući da je stvorena židovska država na islamskom, odnosno arapskom teritoriju. Osim toga, Izrael je okupirao dijelove Palestine i Sirije te gradi židovska naselja na teritoriju pod palestinskom samoupravom čime izaziva konsternaciju arapskog svijeta. Zbog navedenoga, postizanje stabilne suradnje te normalizacije odnosa između Izraela i Palestine doima se kao utopistička vizija. Međutim, postoje oblici normalizacije između Izraela i arapskih država.

U radu će se analizirati odnosi između Izraela u kontekstu izraelsko-arapskih sukoba. Odnosi Izraela i susjednih arapskih država obilježeni su sukobima. Iz tog razloga, analizirat će se sukobi od nastanka države Izrael pa sve do danas. Fokus je na četiri arapsko-izraelska sukoba i njihovim posljedicama na diplomatske odnose. Ratovi su imali snažne ekonomske i političke posljedice na strane koje su bile uključene u njih, što je uzrokovalo na otežanu normalizaciju između država. Međutim, neki sukobi doveli su kasnije do diplomatske suradnje kao što je slučaj uspostavljenja diplomatskih odnosa između Izraela i Egipta.

Mirovni sporazumi važni su za razumijevanje bliskoistočnih prilika. Oni su se odvijali uslijed geopolitičkih previranja i utjecaja međunarodne zajednice. Sporazumi iz Camp Davida prvi su slučaj međusobnog priznanja Izraela i pojedine arapske države. Sporazumi iz Osla doveli su do

dijaloga između Izraela i PLO-a, čime je postignuto međusobno priznanje. Izraelsko-jordanski mirovni sporazum jedan je od rijetkih primjera gdje su obje strane razvile široku suradnju. Međutim, fokus rada će biti na Abrahamskim sporazumima koji su najrecentniji primjer i možda najuspješniji primjer normalizacije odnosa. U radu će biti analizirane okolnosti koje su dovele do potpisivanja sporazuma. Osim toga, analizirat će se koje države su proširile suradnju te implementirale odrednice sporazuma.

Zbog kompleksnosti izraelsko-arapskih odnosa povod istraživanja je koncept normalizacije odnosa, pri čemu će biti utvrđeni modeli suradnje između država. Koncept normalizacije na Bliskom Istoku čini se drugačijim od koncepta kakav vrijedi u zapadnoeuropskim demokracijama. Normalizacija može imati mnoga značenja. Njome se mogu označavati stabilni i prijateljski odnosi, povratak na stanje prije sukoba ili izostanak sukoba. Koncept normalizacije kao i model suradnje između Izraela i pojedinih arapskih država čini se teškim, budući da normalizacija odnosa u tom slučaju može predstavljati vrlo nepopularnu odluku među domaćom populacijom. Iz toga razloga mnoge suradnje između Izraela i arapskih država odvijane su neformalno¹.

U radu će se analizirati odnosi između Izraela i arapskih država te utvrditi uspješnost modela suradnje u kontekstu normalizacije odnosa. Stoga, istraživačko pitanje glasi: postoje li uspješni modeli suradnje između Izraela i navedenih država. Analizirati će se mirovni sporazumi te utvrditi koji su uspješni primjeri suradnje između Izraela i arapskih država. Abrahamski sporazumi spominju se u kontekstu prekretnice u odnosima između Izraela i arapskih država. U radu će biti analizirani u kontekstu normalizacije te će se istražiti doseg njihove implementacije.

2. Teorijsko-konceptualni okvir

Koncept koji predstavlja temelj dizajna istraživanja je normalizacija odnosa kao što je navedeno u istraživačkom pitanju u kontekstu modela suradnje. Općenito, normalizacija se odnosi na pretvaranje nečeg „abnormalnog“ u normalno, ili samo povratak u normalno stanje, pri čemu se u kontekstu normalizacije u svjetskoj politici misli na povratak prije sukoba. Kada države postignu normalizaciju, obično se misli na „povratak prijateljskim odnosima nakon rata ili neslaganja“ (Macmillan n.d., cit. prema Podeh, 2022: 56). U izvorima koji se bave

¹ Sa Izraelom danas službene diplomatske odnose ima samo šest arapskih država, a navedene države su Jordan, Egipat, Ujedinjeni Arapski Emirati, Bahrein, Maroko i Sudan.

terminologijom pojma normalizacije, navodi se kako normalizacija označava „proces koji uključuje priznanje potrebe za uvođenje mjera kako bi se smanjile tenzije ili razdor, promovirao napredak odnosa, te izolirali [...] značajni izvori neslaganja ili tenzija“ (Barston, 2006: 246). Prema Barstonu normalizacija ima 10 faza, pri čemu su uspostavljanje te implementacija diplomatskih odnosa posljednje faze normalizacije, koja pretpostavlja pomirenje između država, rješavanje prošlih sukoba i smanjivanje tenzija (Barston, 2006: 146-151). Navedeni koncept čest je predmet istraživanja u mirovnim studijama. Normalizacija je karakteristična u kontekstu arapsko-izraelskog sukoba jer pretpostavlja povratak normalnom stanju iz abnormalnog stanja ili povratak stanju prije sukoba. Međutim, postoje li normalni odnosi između Izraela i arapskih država. Izrael i arapske države tijekom prošlog stoljeća sve do Sporazuma iz Camp Davida nisu imali povijest normalnih odnosa sa arapskim državama u okruženju, dok je i sama normalizacija nakon sporazuma dovedena u pitanje. Normalizacija bi osim diplomatskih odnosa i suradnji u poljima poput sigurnosti i trgovine, trebala podrazumijevati i pomirenje između ljudi. U znanstvenim radovima ponekad se ne radi razlika između mira i normalizacije, iako se pojam normalizacije koristi kako bi opisao revitalizaciju odnosa dviju strana koje su u povijesti bile sukobljene (Hoglund i Kovacz, 2010: 367-390), (Podeh, 2022: 57-58).

U međunarodnim odnosima pojam normalizacije odnosi se na uspostavljanje diplomatskih odnosa. Kao primjer normalizacije odnosa navodi se sporazum između Južne Koreje i Japana 1965. godine. Normalizacija između država podrazumijevala je uspostavu diplomatskih odnosa te nagovijestila suradnju u području sigurnosti, trgovine i zračnog prometa. Pojam normalnih odnosa spominjao se u kontekstu Willy Brandtovog pokušaja pomirenja Zapadne Njemačke sa Istočnom Europom. Osim toga, pojam se koristi u kontekstu normalizacije, a kao primjer navodi se razvijanje diplomatskih odnosa SAD-a sa Kinom poznato pod nazivom „post-diplomacija“ (Hsiao & Witunski, 1983: 16-21, cit. prema Podeh, 2022: 57). Nadalje, normalizacija se spominjala u kontekstu pomirenja SAD-a i Vijetnama 1995. godine, kada su procesi normalizacije naposljetku doveli do stabilne sigurnosne i ekonomske suradnje (Podeh, 2022: 57).

Normalizacija odnosa i diplomatski odnosi obično se izjednačavaju po značenju. Na primjeru uspostavljanja odnosa između Izraela i Njemačke nakon Drugog svjetskog rata govorilo se o normalizaciji, što je Njemačka smatrala nagovještajem pomirenja između židovskog i njemačkog naroda. Međutim, izraelska strana normalizaciju je vidjela isključivo u formalnim diplomatskim odnosima između država, no ne i u pomirenju između dva naroda. Stavovi

izraelskih političara bili su kako je za posljednje potrebno vremena s obzirom na stradanja Židova tijekom Drugog svjetskog rata². Stav o normalizaciji odnosa kao uspostavljanju diplomatskih odnosa nakon konflikta između nacija, izraelska strana izjavila je netom prije potpisivanja Abrahamskih sporazuma (Podeh, 2022: 58-59). Međutim, u kontekstu izraelsko-arapskih odnosa, riječ normalizacija dolazi od arapske riječi „*tatbi*”³ koja može sadržavati pejorativno značenje u kontekstu izraelsko-arapskih sukoba za arapske države. U palestinskom kontekstu normalizacija se definira kao „proces izgradnje otvorenih i recipročnih odnosa sa Izraelom na svim poljima, uključujući politička, ekonomska, društvena, kulturna, obrazovna, legalna i sigurnosna područja“ (Salem, 1994: 15-20, cit. prema Salem, 2005). Zbog čega, Salem tvrdi kako se pojam normalizacije u prijevodu na arapski ne treba koristiti jer podrazumijeva priznanje nečega što se čini nemogućim (Salem, 2005). Pojam je postao kontroverzan među arapskim državama u kontekstu mirovnih sporazuma arapskih država sa Izraelom. Iz tog razloga, arapske države u mirovnim sporazumima inzistiraju na korištenju pojmova „normalni odnosi“, umjesto „normalizacija“, budući da prvo pretpostavlja samo uspostavljanje diplomatskih odnosa između država, dok potomje označava pomirenje između ljudi, odnosno naroda (Podeh, 2022: 59-60).

Pojam normalizacije važan je za razumijevanje arapsko-izraelskog sukoba zbog konfliktne povijesti, pri čemu normalizacija za arapske države pretpostavlja ustupke cionizmu. Priznanje države Izrael predstavlja šok za arapski svijet iz razloga jer postojanje izraelske države smatraju nelegitimnim. Točka prijepora između Izraela i arapskih država koja otežava normalizaciju je pitanje palestinske države. Izrael pod okupacijom drži dijelove Palestine što objašnjava sigurnosnim razlozima kao bojazan od budućih invazija arapskih država. Istovremeno, arapske države traže da se Izrael vrati u granice prije Šestodnevnog rata te smatraju da Izrael krši rezolucije UN-a i podjarmljuje Palestine (Allon, 1976: 39-41). Međutim, razvijanje odnosa sa Jordanom i Egiptom nakon niza tajnih sastanaka i pregovora dovelo je do izraelskih ustupaka te rezultiralo uspostavljanjem diplomatskih odnosa (Havel, 2013. 559-560). Iz tog razloga potrebno je diferencirati odnose Izraela i svake pojedine arapske države. Danas ne postoji svearapski konsenzus glede odnosa sa Izraelom kao što je to bio slučaj za vrijeme samita Arapske lige u Kartumu te poznatih „tri ne“ (ne miru, pregovaranju i priznanju) ili kao tijekom

² Izraelski premijer Levi Eshkol prilikom potpisivanja sporazuma izraelske i njemačke vlade nakon Drugog svjetskog rata, izjavio je kako sporazum vidi kao most između vlada u cilju dijaloga, no kako je za pomirenje naroda te „normalizaciju kulturnih i moralnih odnosa“ između židovskog i njemačkog naroda potrebno dugo vremena (Marcus i Elyashiv, 1965).

³ *tatbi'a* na arapskom jeziku

prijedloga Arapske mirovne inicijative (API) 2002. kada je predloženo rješenje dvije države i povlačenje na granice prije 1967. godine u zamjenu za priznanje (Podeh, 2014: 595-597). Između Izraela i nekih arapskih država postoje neformalni oblici suradnje, iako nije došlo do uspostavljanja diplomatskih odnosa. Kao primjer neformalne suradnje Podeh navodi Saudijsku Arabiju, koja unatoč tome što vjerojatno neće u skorijoj budućnosti priznati Izrael, surađuje sa Izraelom u tajnosti. Navedena suradnja odvija se zbog zajedničkih geopolitičkih interesa, pri čemu se ponajviše misli na zajednički strah od širenja utjecaja Irana (Podeh, 2018: 585).

Danas postoji kategorizacija mirnodopskog razdoblja na „hladni mir“ i topli mir“. Benjamin Miller za prvi navodi kako se odnosi na strane koje su bile u sukobu te unatoč tome što postoji diplomatska suradnja između vlada, obje strane nisu u fazi punog pomirenja. S druge strane, topli mir podrazumijeva situaciju u kojoj su razmirice riješene, postoji suradnja između naroda te nema opasnosti od revizionističkih skupina koje teže povratku sukoba (Miller, 2000: 58-60). U kontekstu toga, Elie Podeh navodi kako su Abrahamski sporazumi između Izraela i pojedinih arapskih država prekretnica u kontekstu izraelsko-arapskih odnosa. Razlog tomu je što predstavljaju „topli mir“, za razliku od diplomatskih odnosa Izraela sa Jordanom i Egiptom koji predstavljaju „hladni mir“ (Podeh, 2022: 60).

Normalizacija odnosa između Izraela i arapskih država izaziva kontroverze u arapskim državama. Istraživanja su pokazala kako arapski narodi gaje simpatije prema Palestincima. Zbog izraelske okupacije Palestine i represivnog odnosa prema Palestincima, bilo kakav pokušaj otvorenog prijateljstva arapskih država sa Izraelom nailazi na nezadovoljstvo domaće populacije (Furia i Lucas, 2006: 596; Jones i Guzansky, 2020: 187). Zagovornici mira kao što su bili izraelski premijer Yithzak Rabin te egipatski predsjednik Anwaar el-Sadat za svoje su diplomatske napore u postizanju mira dobili Nobelove nagrade za mir. Međutim, zbog nepopularnosti navedenih odluka među ekstremnim krugovima društva, obojica su ubijeni od strane radikalnih fundamentalista koji su dolazili iz redova njihovih vlastitih građana (Morris, 2008: 77-78).

Normalizacija odnosa između Izraela i arapskih država predstavlja ključ sigurnosti regije (Shamir, 1982: 800- 801). Nakon analize literature uočava se da je najveća prepreka za normalizaciju odnosa između Izraela i arapskih država neriješeno palestinsko-izraelsko pitanje. Prijepor normalizaciji odnosa predstavlja izraelska okupacija i naseljavanje područja Zapadne obale čime se narušava vlast Palestinske samouprave nad teritorijem (Barak, 2005: 733-734). Međutim, postoje naznake poboljšanja odnosa Izraela sa arapskim državama. Posebice u

kontekstu poboljšanju odnosa Izraela sa zaljevskim monarhijama u jeku kriza poput Arapskog proljeća te jačanja utjecaja Irana. Zaljevske monarhije su tijekom navedenih kriza uvidjele sigurnosnu korist u suradnji sa Izraelom, čime je Izrael smanjio značaj palestinskog pitanja (Black, 2019: 35). Abrahamski sporazumi donijeli su optimizam glede mogućnosti normalizaciji odnosa.

Velika je vjerojatnost da suradnja varira od države do države, a implementacija uvelike ovisi o vladajućoj stranci, predsjedniku ili monarhu. Primjerice, Mirjana Kasapović navodi kako je u Izraelu lijevo orijentirana Laburistička stranka spremna povući se sa okupiranih područja radi priznanja Izraela. S druge strane, desna stranka Likud ne izražava spremnost na ustupke te prema autorici ima aspiracije stvoriti „Veliki Izrael“ (Kasapović, 2016: 298). S druge strane, uvriježeno je mišljenje kako arapske države djeluju na temelju religije koja predstavlja kohezivan faktor arapskim državama. Iako je religija u arapskim državama važna determinanta vanjske politike, čini se kako u odlukama arapskih državnih čelnika prevladavaju pragmatični razlozi (Korany i Dessouki, 1992: 485; Cohen i Azar, 1981: 97).

3. Dizajn istraživanja

Zbog naravi istraživanja najprikladnija vrsta istraživanja je studija slučaja proučavanja odnosa Izraela i arapskih država. U radu će se istraživati razvoj i modeli suradnje Izraela i arapskih država. Istraživanjem će se istražiti razvoj diplomatskih odnosa Izraela i arapskih država Bliskog Istoka. Navedeno istraživanje obuhvatit će vremensko razdoblje od nastanka države Izrael pa sve do suvremenog razdoblja. Zbog navedenoga, rad će sadržavati vremensku dimenziju te predstavljati oblik longitudinalne studije. Iz tog razloga, moći će se usporediti promjene u modelima suradnje između Izraela i pojedinih arapskih država. Arapske države su kroz povijest mijenjale modele suradnje, odnosno diplomatske odnose sa Izraelom.

Rad se temelji na empirijskom istraživanju koje se može smatrati kvalitativnim, odnosno deskriptivnim. Prednost navedenog dizajna je što može kroz dugi vremenski period prikazati opis promatranog fenomena u odnosu na države. Osim toga, odnosi se mogu komparirati, čime se mogu istražiti izraelsko-arapski odnosi te objasniti uzroci antagonizama. Iz toga razloga, istraživanje sadrži deskriptivne i kvalitativne elemente kojim se može objasniti i odgovoriti na istraživačko pitanje. Prednost ovakvog tipa istraživanja je što se može usporediti sa ostalim istraživanjima koje promatraju odnose između država. Navedeno istraživanje može doprinijeti boljem razumijevanju odnosa u bliskoistočnoj regiji. Arapsko-izraelski sukob je u žarištu bliskoistočne regije te predstavlja „gordijski čvor“ u međunarodnim odnosima. Iz tog razloga

navedeni sukob obilježava jednu od najkonfliktnijih regija današnjice. Međutim, posljednje godine svjedoče promjenama u kontekstu suradnje između Izraela i arapskih država. Istraživanjem se nastoji postići bolje razumijevanje regionalne sigurnosti Bliskog Istoka budući da su se u regiji obilježenom konfliktom odvijali mirovni sporazumi u recentnije vrijeme. Iz tog razloga analizom se mogu utvrditi uspješni modeli suradnje te kako su mirovni sporazumi utjecali na razvijanje odnosa između Izraela i arapskih država.

Kroz operacionalizaciju se nastoje odrediti varijable koje nam pomažu pri istraživanju, identificiranju i objašnjenju promatrane pojave. Budući da je u istraživanju riječ o deskriptivnom istraživanju, ovisna varijabla je koncept normalizacije čiji se razvoj istražuje kroz vremensko razdoblje kroz analizu znanstvenih radova na temu i analizu dokumenata koji se bave razvojem odnosa Izraela i arapskih država. Cilj je opisati razvoj suradnje između Izraela i arapskih država od polovice 20. stoljeća pa sve do danas. Analizirat će se dokumenti kao što su mirovni sporazumi, sporazumi o suradnji i normalizaciji odnosa, trgovinska suradnja, energetska suradnja i diplomatski posjeti. Navedeni elementi obuhvatit će se u istraživanju budući da pobliže objašnjavaju razvoj odnosa između Izraela i arapskih država. Navedeni elementi služe za definiranje modela suradnje između Izraela i pojedinih arapskih država, a kroz promatranje vremenskog perioda od 1948. godine, može se analizirati razvoj odnosa.

Odnosi između arapskih država svrstavat će se u modele na temelju kategorizacije. Metodom klasifikacije svrstati će se arapske države u modele ovisno o modelu suradnje. Za klasifikaciju bi se koristili modeli po uzoru na model Elie Podeha, koji je modele normalizacije podijelio na „neformalnu normalizaciju, formalnu funkcionalnu normalizaciju i legitimnu ili punu normalizaciju“ (Podeh, 2022: 55). Međutim, znanstveni članak Podeha govori o idealtipskoj ili weberijanskoj klasifikaciji u odnosu na modele normalizacije. Iz tog razloga države će biti pobliže analizirane te će se navesti distinkcije između država, čime će se utvrditi koji su primjeri uspješnih modela normalizacije. Analizom primarnih izvora kao što su dokumenti i mirovni sporazumi, može se uočiti u kojoj su mjeri kroz vrijeme implementirani ciljevi sporazuma te kako su utjecali na suradnju između država. Navedeni elementi biti će analizirani te podložni deskripciji, analizi i klasifikaciji.

Prilikom istraživanja nastojat će se odgovoriti na hipoteze. Prva hipoteza bila bi: sekularne laburističke vlade Izraela uspješnije su u uspostavljanju mira normalizaciji odnosa između Izraela i arapskih država od desnih konzervativnijih vlada. Druga hipoteza glasila bi: normalizacija odnosa između Izraela i arapskih država teško je ostvariva bez prethodnog

rješavanja pitanja palestinske države, kao i statusa palestinskih izbjeglica. Pritom, arapske države analizirat će se zasebno. Analizom međudržavnih odnosa obuhvatiti će se arapske države koje su uspostavile diplomatske odnose sa Izraelom⁴, države koje su imale povijest diplomatske suradnje, kao i države sa kojima je Izrael imao prešutnu suradnju⁵. Države poput Sirije i Iraka neće biti posebno analizirane u kontekstu modela normalizacije budući da nema tajne, a ni neformalne suradnje između Izraela i navedenih država. Međutim, o njima će biti riječ u kontekstu izraelsko-arapskog sukoba.

Podaci za istraživanje biti će prikupljeni analizom dokumenata i sadržaja, znanstvenih radova poput znanstvenih članaka i znanstvenih knjiga. Od primarnih izvora biti će analizirani dokumenti koji se odnose na sporazume. Primarno će ovdje biti riječ o sporazumima iz Camp Davida, Oslo sporazumima te Abrahamskim sporazumima između Izraela i arapskih država⁶. Dokumenti će biti analizirani i komparirani s obzirom na oblike suradnje. Što se tiče sekundarnih izvora odabrani su znanstveni izvori, odnosno znanstveni članci i knjige, koje se bave razvojem odnosa između Izraela i arapskih država, mirovnim inicijativama i mirovnim sporazumima te njihovom implementacijom. Dokumenti i znanstveni radovi na temu istraživanja poslužit će analizi koncepta te će se na temelju elemenata istraživanja i usporedbi dokumenata nastojati dati odgovor na istraživačko pitanje. Vremensko razdoblje koje će biti istraženo dati će uvid u kontekst razvoja Izraela i arapskih odnosa, čime će analiza moći poslužiti boljem razumijevanju arapsko-izraelskih odnosa i bliskoistočnih prilika.

4. Povijest izraelsko-arapskih odnosa

4.1. Izvor sukoba

Krajem 19. i početkom 20. stoljeća nekoliko milijuna Židova iseljavalo je iz Istočne Europe, pri čemu je većina naseljavala Veliku Britaniju, Sjedinjene Američke Države i bivše britanske kolonije. Mali postotak Židova naselio je prostor Palestine krajem 19. stoljeća, tada vjerojatno iz religioznih motiva (Morris, 2008: 7). Preseljenja Židova u Palestinu nastavila su se i u dvadesetom stoljeću. Pristaše cionizma gorljivo su zagovarali migracije židovske dijaspare u regiju koja je do kraja Prvog svjetskog rata bila dio Osmanskog Carstva. Nakon Prvog svjetskog rata Palestina je bila pod britanskom kolonijalnom upravom. Među cionistima se govorilo o dolasku „treće alije“, odnosno o masovnom povratku Židova u „Svetu zemlju“. Nadanja su se

⁴ Poput Maroka, Ujedinjenih Arapskih Emirata, Bahreina, Egipta, Jordana.

⁵ Kao što je to slučaj sa zaljevnih monarhijama, poput Saudijske Arabije, Katara i Omana.

⁶ Maroko, Ujedinjeni Arapski Emirati, Bahrein i Sudan

intenzivirala nakon Balfourove deklaracije iz 1917. godine, kojom je Židovima obećan „nacionalni dom“ na prostoru Palestine, nekadašnje regije Osmanskog Carstva sa židovskom manjinom (Shoham, 2013: 35-37). Prema Israelu Eldadu, postojala su „dva izvora cionizma“, pozitivan i negativan. Prvi je pretpostavljao čežnju za povratkom u pradomovinu, pri čemu su preseljenje iz područja današnjeg Izraela smatrali izgnanstvom, dok se potonji izvor odnosio na antisemitizam koji je bio snažno prisutan diljem Europe (Eldad, 2007: 17-19). Iako se 1897. smatra godinom nastanka „praktičnog cionizma“, ideja povratka na Cion koji su mnogi rabini u to doba kritizirali bila je aktualna među Židovima u Europi i prije. Iz razloga jer su masovna preseljenja Židova poznata kao „*alyah*“⁷ počela još 1882. godine, kada su Židovi sa područja današnje Rusije brodom isplovili za Palestinu, potaknuti pogromima Židova (Havel, 2013: 383).

Cionistička perspektiva odnosi se na uspostavu i održavanje židovske domovine na području kojeg nazivaju povijesnom zemljom Izraela⁸. Cionisti se pozivaju na povijesne, religiozne i kulturne veze sa regijom koju su njihovi preci naseljavali tisućama godina prije. Često se pozivaju na biblijske i povijesne argumente kao razlogu njihova prava na samoopredjeljenje. Laburistički cionizam⁹ bio je *mainstream*¹⁰, a nazivao se i socijalistički cionizam jer je prema ideologiji težio stvaranju židovske radničke klase, baziranoj egalitarnosti i zagovaranju agrarnu privredu (Weissbrod, 1981: 777-781). Cionističke perspektive uvelike se razlikuju. Od praktičnog cionizam koji je zagovarao masovna preseljenja Židova u Palestinu, no nije naglašavao nužnost uspostavljanja države, do pojave revizionističkog cionizma čiji su ideolozi težili uspostavi židovske države sa obje strane rijeke Jordana¹¹ (Khalidi, 1985: 39-40).

Naseljavanja Izraelaca na području Palestine doveli su do osjećaja ugroze većinske arapske populacije. Palestinci su se osjećali ugroženi migracijama Židova koji su naseljavali prostor

⁷ Označava povratak Židova na prostor nekadašnjeg židovskog kraljevstva.

⁸ *Eretz Yisrael*.

⁹ Ideologija laburističkog cionizma temeljila se „nacionalnoj obnovi naseljavanjem Palestine, društvenim spasenjem tako što će postati poljoprivredni radnici u egalitarnim komunalnim naseljima te individualnim spasenjem putem služenjem zajednici“ (Weissbrod, 1981: 779).

¹⁰ Weissbrod navodi kako je Laburistički cionizam bio dominantna ideologija u Izraelu sve do 1977. godine, kada je prvi puta Laburistička stranka izgubila. Na izborima je tada pobijedio Likud sa religijskom i nacionalističkom ideologijom „novog cionizma“ (Weissbrod, 1981: 777).

¹¹ Predstavnik revizionističkog cionizma bio je Ze'ev Jabotinsky, ujedno osnivač paravojne skupine Irgun koja je glasila kao teroristička.

tada britanskog mandata u Palestini. Pogled Palestinaca na arapsko-izraelski sukob razlikuje se među pojedincima i grupama. Palestinska perspektiva sukob objašnjava kao borbu za nacionalno samoopredjeljenje te na njihovo pravo uspostave neovisne palestinske države. Oni su obilježeni kolektivnom traumom uslijed nastanka velikog broja izbjeglica nakon sukoba iz 1948. godine koji nazivaju „*nakba*“¹² (Manna, 2013: 87).

Iz palestinske perspektive, sukob se odnosi na pitanja statusa Jeruzalema, prava palestinskih izbjeglica, gradnje ilegalnih židovskih naselja i okupacije Zapadne obale. Palestinci izražavaju težnju za međunarodnim priznanjem palestinske države te se pozivaju na rezolucije UN-a koje se odnose na njihova prava. Stavovi palestinskih ideologa prema sukobu diferenciraju se od mirnog rješenja dvije države sve do negiranja prava Izraela na postojanje. Navedeno odražava različitost perspektiva glede arapsko-izraelskog sukoba. Argument Palestinaca protiv cionističkih ideologa je da suvremeni Židovi ne posjeduju pravo na državu više od Palestinaca, jer su antički Židovi prije dva tisućljeća živjeli na području drevnog židovskog kraljevstva (Khalidi, 1985: 39).

4.2. Prvi arapsko-izraelski rat

Sukob između Izraelaca i Palestinaca, odnosno Arapa kakav se istražuje u okviru međunarodnih odnosa prethodi UN-ovoj Rezoluciji 181 (II) iz 1947. godine kojom je na području Palestine izglasano rješenje o uspostavi dvije države, izraelske i palestinske¹³. Deklaracija je većinski izglasana što je uzrokovalo nezadovoljstvo arapskih država. Arapi su bili ogorčeni izvještajem UNSCOP-a, pri čemu su izvještaj koji je prethodio Općoj skupštini Ujedinjenih Naroda nazvali „manjinskim izvještajem“, unatoč tome što je bio izglasan kao „većinski izvještaj“ (Morris, 2008: 50). Arapska strana upozoravala je da bi priznanje židovske države na islamskom teritoriju moglo dovesti do vjerskih sukoba (Morris, 2008: 61).

Unatoč upozorenjima, cionisti su uspješno lobirali za većinsko izglasavanje deklaracije prije Opće skupštine UN-a. SAD je igrao značajnu ulogu u priznanju deklaracije, iako su postojale prognoze CIA-e, da bi proglašavanje židovske države na području Palestine moglo izazvati ogorčenje Arapa te probuditi nacionalizam i religijski fanatizam kod dijela Arapa (Havel, 2013: 534). Primarni uzrok rata koji je uslijedio bili su prijepori oko Palestine, koju su Židovi i Palestinci smatrali domovinom. Netrpeljivosti su eskalirale zbog konfliktnih nacionalnih

¹² Doslovni prijevod glasi katastrofa, a odnosi se na poraz Palestinaca u 1948. godine koji je uzrokovao veliki broj palestinskih izbjeglica.

¹³ Na području nekadašnjeg britanskog kolonijalnog područja poznatog pod nazivom britanski mandat u Palestini.

pogleda, vlasništva nad zemljom, kao i različitog religijskog i povijesnog tumačenja koje su doveli do nasilnih sukoba. Sporadični sukobi između Židova i Arapa postojali su i prije rata što je dovelo do eskalacije nakon izraelske objave nezavisnosti.

Povlačenjem britanske kolonijalne uprave sa područja Mandatne Palestine uslijedio je sukob poznat kao Prvi arapsko-izraelski rat ili Rat za neovisnost. Odlaskom britanske kolonijalne vlasti, Izraelci su se pozvali na Deklaraciju UN-a te 14. svibnja 1948. godine osnovali izraelsku državu. Sukobi koji su uslijedili između Izraela i arapskih država u brojčanim omjerima bili su uvelike na strani arapskih vojski. Međutim, Arapi su u to doba bili podvojeni između želje za pobjedom nad cionističkom državom te suprotstavljenim interesima koji su vladali između arapskih država (Havel, 2013: 537). Velik utjecaj islamskih religijskih organizacija kao što je Muslimansko bratstvo, imalo je utjecaj na sukob „između Izraela i susjednih arapskih država tada“ (Kasapović, 2016: 22). Smatra se kako je Muslimansko bratstvo sustavno djelovalo na uključanju arapskih država u rat, dok su regularne vojske arapskih država bile slabo motivirane. Solidarnost sa Palestincima tada je bio slab motivacijski činilac za arapske armije, dok su Izraelci bili visoko motivirani nakon patnji Holokausta i prijetnji opstanku (Havel, 2013: 58).

Arapske su armije tijekom izraelskog rata za neovisnost bile razjedinjene. Susjedne arapske države imale su konfliktne interese glede izraelsko-palestinskog sukoba. Muslimansko bratstvo sustavno je radilo na uvođenju religijskog faktora u sukob. Razlog ulaska Egipta u rat je utjecaj Muslimanskog bratstva na tadašnju politiku kao i aspiracije prema zauzimanju Pojasa Gaze. Kralj hašemitske kraljevine Jordan¹⁴ ušao je u rat radi zauzimanja Zapadne obale. Irak se uključio u rat zbog naftovoda¹⁵ i Tiberijade, dok je Sirija nastojala pripojiti dijelove Palestine Siriji (Havel, 2013: 537-540) Libanon je nastojao napasti sa sjevera i zauzeti Haifu, no unutar vladajuće strukture su se maronitski kršćani i šijiti protivili ratu. Šijiti na jugu Libanona bili su protiv sudjelovanja Libanona u ratu sa Izraelom. Oni su zajedno sa libanonskim kršćanima bili za neku vrstu suradnje sa Izraelom sve do Islamske revolucije u Iranu 1979. godine, kada je Hezbollah postao najveća politička grupacija šijita (Havel, 2013: 537-541).

Izrael je unatoč brojnosti arapskih armija u okruženju uspio ostvariti pobjedu i proširiti se preko teritorija obećanog Deklaracijom UN-a. Međutim, obje strane bile su iscrpljene sukobom te su prihvatile primirje na rok od mjesec dana koje je dogovarao švedski predstavnik iz UN-a Folke

¹⁴ Abdulah.

¹⁵ Cassus beli Iraka bio je pokolj Arapa u Der Jasinu, a navedenim se objašnjenjem za ulazak u rat koristio i jordanski kralj Abdulah (Havel, 2013: 540).

Bernadotte. Navedeno je izraelska strana iskoristila za obuku i preustroj vojske, dok je arapska strana povećala brojnost vojske, no ne i opremljenost, što se moglo uočiti u nadolazećim mjesecima (Havel, 2013: 542). Izraelska vojska preustrojena iz *Haganah*-a u IDF¹⁶ polučila je pobjede, dok su arapske armije patile od razjedinjenosti, rezultirajući uspostavom primirja u srpnju. Glavnu prijetnju miru predstavljale su sa izraelske strane paravojne organizacije Irgun i Lehi¹⁷, koje su percipirane kao terorističke organizacije. S druge strane, arapski vođe bili su neskloni održavanju mira zbog straha od revolta njihova naroda (Havel, 2013: 543).

Posljedice prvog arapsko-izraelskog rata su oko 750 tisuća palestinskih izbjeglica, koji su pobjegli ili bili prisiljeni napustiti teritorij. Arapski režimi u tajnosti su 1949. godine potpisali „trajno primirje“ sa Izraelom, što nije podrazumijevalo priznanje Izraela kao države (Havel, 2013: 544-545). Velik broj palestinskih izbjeglica uzrokovali su nastavak tenzija u regiji te nadolazeće ratove. Nakon poraza od Izraela uslijedile su brojne posljedice za arapske režime. U Siriji su državni udari orkestrirani od strane vojnih zapovjednika bili uobičajena pojava. Na jordanskog kralja Abdulaha izvršen je atentat od strane palestinskog ekstremista. U Iraku je 1958. vojnim udarom svrgnuta hašemitska kraljevina, dok je u Egiptu 1952. vojnim udarom organiziranim od strane Gamala Abdela Nassera svrgnuta monarhija kralja Faruka. Međutim, stav novih političkim režima prema Izraelu nije se promijenio, već je „uništenje Izraela“ bilo proglašeno kao njihov „najvažniji vanjskopolitički cilj“ (Havel, 2013: 545). Ekonomske posljedice sukoba bile su teške za obje strane. Visoki troškovi rata, masovni priljev židovskih migranata te izgradnja infrastrukture bili su izazovi izraelske strane. Arapske države također su doživljavale ekonomske poteškoće uslijed troškova rata te slabe infrastrukture, dok je najveći problem bio razmještaj palestinskih izbjeglica koje su obilježile arapsko-izraelski sukob (Morris, 2008: 392-420).

4.3. Drugi arapsko-izraelski rat

Sueska kriza ili Drugi arapsko-izraelski rat primarno je uzrokovan tenzijama između Izraela i Egipta, koje su dostigle vrhunac tijekom Nasserove nacionalizacije Sueskog kanala. Osim Izraela, Francuska i Velika Britanija bile su ogorčene Nasserovim nastojanjima da nacionalizira

¹⁶ Izraelske obrambene snage (Israel Defense Forces).

¹⁷ Navedeni izvještaj je donijela CIA, a izvještaj je predvidio nestabilnosti iz razloga jer su pripadnici Lehi ubili UN-ovog posrednika u primirju Folkea Bernadottea. Nakon incidenta, Menachem Begin je raspustio postrojbe, pri čemu su se mnogi priključili IDF-u. S druge strane, članovi Irguna su kasnije osnovali stranku Likud, iz koje dolazi sadašnji premijer Izraela Benjamin Netanyahu (ORE 38-48: 2, cit. prema Havel, 2013: 544).

Sueski kanal¹⁸. Nasseru je ključni plan bio izgraditi Aswan branu na Nilu što je planirao financirati nacionalizacijom kanala. SAD i Velika Britanija ponudile su pomoć u vidu zajmova, no Nasseru se nisu svidjele mjere štednje koje bi morao uvesti zbog moguće inflacije. Osim toga, Nasser je radio na promociji sebe kao predvodnika revolucionarnog nacionalizma među Arapima protiv Izraela i Zapada, a nacionalizacijom se htio pokazati kao predvodnik Arapa (Fitzsimons, 1957: 437-438). Izrael je na nacionalizaciju reagirao vojnom intervencijom, a u pomoć su mu pristigle Francuska i Velika Britanija. Uzroci su bili i puno dublji, a to se primarno odnosilo na geopolitičke interese i teritorijalne sporove.

Drugom arapsko-izraelskom ratu prethodila je nacionalizacija Sueskog kanala od strane egipatskog predsjednika Gamala Abdel Nassera, koji je u povijesti bio pod kontrolom britanskih i francuskih interesa. Sueska kriza trajala je od 29. listopada do 6. studenog 1956. godine. Kriza je započela vojnom intervencijom Izraela na egipatski teritorij¹⁹, uz pridruživanje britanskih i francuskih oružanih snaga izraelskoj strani. Invazija je osuđena od strane UN-a koji je pozvao na prekid vatre te pritiskao države koje su izvršile invaziju na Egipat da se povuku. Iako su države koje su intervenirale na egipatskom teritoriju ostvarivale pobjede, međunarodni pritisak bio je velik. Ključnu ulogu imali su SAD i SSSR. Tadašnje vodeće međunarodne države pozvale su na povlačenje stranih sila sa teritorija Egipta. Time su u međunarodnim odnosima potvrđene teze o bipolarnom međunarodnom poretku podijeljenom između SAD-a i Sovjetskog Saveza. Fitzsimons navodi kako je američka uloga u rješavanju sukoba bila dio „politike“ zadržavanja“ kojom je SAD nastojao smanjiti sovjetski utjecaj na arapske države, time što je priznao egipatsku suverenost nad Sueskim kanalom (Fitzsimons, 1957: 443-445).

Posljedice Drugog arapsko-izraelskog rata su međunarodni pritisak na Izrael i nekadašnje kolonijalne sile, Veliku Britaniju i Francusku. Ključnu ulogu imale su najveće sile Hladnog rata²⁰, koje su prisilile strane u skobu na prekid vatre i povlačenje. Unatoč porazu u vojnom smislu, Nasser je ostvario političku pobjedu²¹ budući da je ostvario svoj cilj nacionalizacije Sueskog kanala, čime je stekao kontrolu nad vitalnim prolazom (Havel, 2013: 547-548). Navedeno je donijelo Nasseru popularnost ne samo u Egiptu, već i u ostalim arapskim državama. Događaji su promijenili geopolitičke odnose u svijetu, pri čemu su Velika Britanija

¹⁸ Budući da je Sueski kanal bio u većinskom vlasništvu privatnih tvrtki iz Velike Britanije.

¹⁹ Sinajski poluotok.

²⁰ Sjedinjene Američke Države i Sovjetski Savez.

²¹ Lewis tvrdi kako unatoč tome što su Egipat napale bivše europske kolonijalne sile zajedno sa Izraelom, Nasser je taj koji je izvojevao političku pobjedu (Lewis, 1968: 333).

i Francuska popustili zahtjevu dviju svjetskih sila. Promjene su na geopolitičkom planu potaknule daljnje dekolonizacije država u svijetu. Iako je Egipat tada pretrpio vojni poraz, Nasser je nakon Sueske krize postao heroj te ga se spominjalo u kontekstu lidera arapskog svijeta. Godine koji su uslijedile pokazale su kako islam za arapske države nije bio pokretačka snaga već nacionalizam. Pojavile su se stranke sa socijalističkim i nacionalističkim programima poput stranke *Ba'ath* u Siriji koje su imale panarabističke tendencije (Havel, 2013: 548-550). Sueska kriza nije riješila konflikte u regiji, pri čemu su se tenzije između Izraela i arapskih susjeda povećale, što je uzrokovalo kasnije arapsko-izraelske sukobe kao što je Šestodnevni rat.

4.4. Treći arapsko-izraelski rat

Izrael i arapski susjedi su od nastanka moderne izraelske države imali negativne odnose. Antagonizam između Izraela i arapskih država zaoštravao se tijekom Hladnog rata, a posebice 1950.-ih i 1960.-ih. Arapi su u 1960.-ima bili dobro opremljeni što se tiče oružanih snaga. Države poput Egipta, Iraka i Sirije imale su razvijenu suradnju sa SSSR-om, zbog čega su bile opskrbljene najmodernijim sovjetskim naoružanjem. S druge strane, Izraelci su oružje nabavljali od njihovog tradicionalnog saveznika Francuske. Izrael je zbog priljeva velikog broja migranata i straha od uništenja države, bio primoran organizirati obvezni vojni rok kako imao sposobnost odvratiti napade. U tom naumu su i uspjeli budući da su uspjeli sagraditi snažnu vojsku. Navedeno su objašnjavali razlogom kako Izraelske obrambene snage ne smiju doživjeti nijedan poraz, budući da bi to rezultiralo uništenjem države (Al- Qazzaz, 1973: 143-146).

Velika prekretnica u izraelsko-arapskom sukobu, kao i omjeru snaga na Bliskom Istoku bio je Treći arapsko-izraelski rat, poznat kao Šestodnevni rat. Izrael je prije navedenog rata bio u latentnom sukobu sa susjednim arapskim državama. Jordanski kralj Hussein otvoreno je izjavljivao prijatnje Izraelu. Egipatski predsjednik Gamal Abdel Nasser blokirao je Izraelu Tiranski zaljev čiji prolaz spada u međunarodne vode. Događali su se sporadični incidenti na izraelskim granicama sa Sirijom i Egiptom. Arapske države u okruženju naoružavale su i mobilizirale snage. Politička retorika prije sukoba, kao i egipatsko slanje trupa na prostor Sinajskog poluotoka, kreiralo je bojazan za izraelsku stranu. Izraelci su upozoreni da ne izazivaju vojne tenzije od strane Francuske. De Gaulle je izrazio upozorenje Izraelu da ne napada prvi, ukoliko misli računati na francusku pomoć i naoružanje. Navedeno je izazvalo tjeskobu među Izraelcima koji su potom izveli „jedan od najdrskijih poteza u povijesti ratovanja“ (Havel, 2013: 446-447). Izraelske zračne snage su 5. lipnja 1967. godine preventivnim udarom uništile gotovo cjelokupno egipatsko ratno zrakoplovstvo. Napadom su porazili egipatske snage na Sinaju, te zauzeli Pojas Gaze i sinajski poluotok. Jordanski kralj

Husein je unatoč upozorenjima ušao u sukob na strani Egipta. Navedeni potez koštao ga je teritorija Zapadne obale, uključujući istočni Jeruzalem, dok je Sirija izgubila plodno i strateško područje Golanske visoravni (Havel, 2013: 447).

Izrael je pobjedom u Šestodnevnom ratu osvojio teritorije veće od njegove površine²² te „nehotice stekao imperij“ (Gorenberg, 2006: 41). Veliki udarac za arapski, odnosno islamski svijet bio je gubitak Starog grada Jeruzalema, poznatog kao Hramska gora. Ono predstavlja prema Islamu treće najsvetije mjesto, budući da se tamo nalazi džamija el-Aksa i Kupola na stijeni. (Havel, 2013: 448). Izrael je ostvario pobjedu koja je promijenila odnose moći na Bliskom Istoku. Arapske su države unatoč retorici o arapskom jedinstvu bile razjedinjene. Sirijska i egipatska vojska patile su od manjka motivacije, dok su same oružane snage bile politizirane zbog čestih smjena vojnih kadrova²³. Nadalje, vladala je razjedinjenost između arapskih socijalističkih država i arapskih monarhija, jer su jedni druge optuživali za miješanje u tuđe politike. Nasser je nakon Sueske krize glasio kao lider ideje pan-arabizma. Međutim, Nasserov optimizam pridonio je porazu egipatskih snaga. Izraelci su za razliku od arapskih država, znatno ulagali u svoje oružane snage i obavještajni sektor, čime su mogli na takav način poraziti arapske države (Al Qazzaz, 1973: 157-160).

Razjedinjenost Arapa išla je u prilog Izraelu. Monarhije poput Jordana strahovale su od populističkih stavova koji su dolazili iz Sirije i Egipte zbog mogućnosti unutarnje revolucije. Osim toga, Jordan je gajio dobre odnose sa Ujedinjenim Kraljevstvom i SAD-om. Jordanski kralj Hussein imao je tajne dogovore sa Izraelom, iako tada države nisu uspostavile diplomatske odnose. Hussein je u biografiji izjavio kako je Šestodnevni rat za Jordan bio neizbježan. On je postigao dogovor sa Nasserom prije Šestodnevnog rata iz razloga jer je to bila popularna odluka među jordanskom populacijom. Osim toga, bathistička ideologija iz Sirije širila je svoj utjecaj, a Hussein je smatrao kako nije imao izbora doli ulaska u rat sa „arapskom braćom“²⁴ (Shlaim, 2008: 236-237).

Nakon Šestodnevnog rata uslijedio je period poznat kao Rat iscrpljivanja, koji je trajao od 1967. do 1970 godine. U tom razdoblju odvijali su se mjestimični sukobi između Izraela te Egipta, Jordana, Sirije i PLO-a²⁵. Nakon Šestodnevnog rata nije bilo uspostave diplomatskih odnosa ili

²² Šestodnevni ratom Izrael je zauzeo Sinajski poluotok i Gazu od Egipta. Osvojio je istočni Jeruzalem te prostor današnje Zapadne obale od Jordana, dok je od Sirije zauzeo Golan.

²³ Sirijska vojska bila je obilježena čestim smjenama vojnih časnika prouzrokovanih državnim udarima.

²⁴ Odluka ulaska u rat koštala je Jordan teritorija Zapadne obale.

²⁵ Palestinska organizacija za oslobođenje ili *Palestine Liberation Organisation* (eng.).

mirovnog sporazuma. Izraelsko-arapski sukob dodatno se intenzivirao nakon sastanka Arapske Lige 1967. godine u Kartumu kada su arapske države objavile „tri ne“, odnosno „ne miru, priznanju i pregovorima sa Izraelom“ (Yoram, 2000: 64). Većina sukoba odvijala se na sinajskom poluotoku između Egipta i Izraela na „Bar Lev liniji“, pri čemu je Nasser inzistirao da je isključivo vojnim sredstvima moguće povratiti teritorije koje je Izrael okupirao (Dunstan, 2003: 7-8). Sukobi između Egipta i Izraela intenzivirali su se 1969. godine kada su nastupila učestala raketiranja duž Sueskog kanala. Međutim, granice se nisu mijenjale od Šestodnevnog rata. Sukob između Egipta i Izraela završio je prekidom vatre, bez da je ijedna strana bila spremna uspostaviti primirje ili diplomatske odnose (Egyptian-Israel General Armistice Agreement, 1970).

U Jordanu se krajem 1960.-ih i početkom 1970.-ih odvijao građanski rat poznat kao Crni rujan. Jordanski kralj Hussein primio je palestinske izbjeglice i PLO borce poznate kao fedajine, koji su imali sjedište u Jordanu. S vremenom je rastao utjecaj PLO-a koji je predvodio Yasser Arafat. Fedajini su naposljetku djelovali protiv hašemitske monarhije, pri čemu su pokušali nekoliko atentata na kralja Husseina. Nadalje, fedajini su izvršavali terorističke napade zbog čega su intervenirale jordanske oružane snage. Sukobi su bili intenzivni, a pomoć fedajinima davala je Sirija. Međutim, jordanska vojska bila je uspješna u borbi protiv PLO-a i sirijske vojske, te prisilila PLO na predaju. Posljedice sukoba bile su odlazak PLO-a iz Jordana, preko Sirije u Libanon. Naposljetku, PLO će sudjelovati u građanskom ratu u Libanonu. Posljedica sukoba za Siriju bila je smjena vlasti, pri čemu je Hafiz al-Assad preuzeo vlast državnim udarom²⁶. Osim toga, nakon sukoba osnovana je teroristička organizacija Crni Rujan odgovorna za brojne terorističke napade. Između ostalog, organizacija je odgovorna za ubojstvo jordanskog premijera Wasfi Tala, kao i za ubojstva izraelskih olimpijskih sportaša 1968. u događaju poznatom kao „Minhenski masakr“ (Shlaim, 2008: 311-340).

Izrael je u Šestodnevnom ratu „blitzkriegom“ porazio arapske države u okruženju čime je postao „regionalna supersila“, dok je poniženje arapskih država otežavalo mirovni proces (Gawrych, 1996: 1-2). Od nastanka države Izrael na vlasti su bili laburisti čija je vladavina bila stabilna, a nakon smrti premijera Levija Eshkola 1969. godine, premijersku poziciju zauzela je Golda Meir koja je bila premijerka tijekom jomkipurskog rata. Laburisti su nakon

²⁶ Smijenio je Jadida koji je bio zarobljen do svoje smrti.

Šestodnevni rat favorizirali „status quo“²⁷, što je podrazumijevalo opstanak „Velikog Izraela“²⁸ (Gawrych, 1996: 4-5).

Šestodnevni rat uzrokovao je negativne ekonomske posljedice za arapske države. Ratom je oštećena ekonomska infrastruktura što je otežalo rekonstrukciju i reduciralo ekonomsku aktivnost arapskih država. Zbog navedenoga, trgovina je otežana zbog uništenja transportnih ruta i luka. Izbjeglička kriza dodatno je narušila socioekonomski status država u okruženju. Posljedice su bile i naftni embargo pojedinih arapskih država prema državama koje podupiru Izrael. Nadalje, nakon rata povećavali su se vojni izdaci sukobljenih strana, pri čemu se Egipat zbog troškova rata okrenuo socijalističkim politikama. Nakon Šestodnevni rat Sjedinjene Američke Države zamijenile su Francusku kao vodećeg opskrbljivača izraelskih oružanih snaga. Izrael je nakon rata imao podršku SAD-a, tada najmoćnije svjetske sile zbog čega nije imao potrebe povlačiti se sa osvojenih granica (Gawrych, 1996: 5).

4.5. Četvrti arapsko-izraelski rat

Egipat i Sirija bili su ogorčeni geopolitičkom situacijom nakon poraza u Šestodnevnom ratu. Egipatski predsjednik Nasser preminuo je 1970. godine, a naslijedio ga je Anwar el-Sadat koji je za Nasserove vladavine bio podpredsjednik. Ubrzo nakon njegova dolaska na vlast radio je na tome da obnovi i naoruža egipatske snage što je brže moguće. Hafiz al-Assad u Siriji je nastojao revitalizirati oružane snage, a pomoć je dobio od Sovjetskog Saveza. Ohrabreni obnovljenim oružanim snagama, odnosno naoružanjem sa kojim ih je opskrbio SSSR, Egipat i Sirija nastojale su povratiti dostojanstvo neočekivanim napadom na Izrael. Napad su započeli na jomkipurski blagdan 1973. godine što je izazvalo šok za izraelske obavještajne i vojnih krugove, a arapski napad „bio je koordiniran, dobro pripremljen, silovit i fokusiran“ (Havel, 2013: 461).

Izgledalo je kako su čelni ljudi izraelske laburističke vlade bili previše samopouzdana nakon Šestodnevni rat budući da su za razliku od prijašnjih sukoba, u jomkipurskom ratu doživjeli šok. Na početku rata djelovalo je kao da će se Izrael raspasti pred naletima arapskih armija. Jedan od odgovornih ljudi u izraelskoj vladi za izraelsku nespремnost bio je Moshe Dayan, koji je tada obavljao dužnost ministra obrane. Dayan je unatoč obavještajnim upozorenjima o egipatskim i sirijskim vojnim manevrima uz granicu, „odbijao izdati zapovijed o općoj

²⁷ Bilo je grupacija unutar stranke koji su nastojali postići pomirenje sa arapskim državama u okruženju, no prevladavao je status quo prema normalizaciji odnosa sa arapskim državama.

²⁸ Ovdje se misli o teritoriji Izraela nakon Šestodnevni rat, kada su zauzeli teritorije Golanske visoravni, Sinaja, Zapadne obale i Pojasa Gaze.

mobilizaciji“, no izraelske snage uspjele su izdržati napade i mobilizirati snage (Havel, 2013: 461-462).

Ključne borbe odvijale su se na Golanskoj visoravni. Unatoč brojčanoj premoći, izraelska je oklopna brigada u naizgled bezizlaznoj situaciji pred kraj bitke krenula u ofenzivu što je izazvalo zaprepaštenje sirijske tenkovske brigade koja se počela povlačiti²⁹. Na južnoj bojišnici nalazila se izraelska brigada Barak, gdje su Sirijci usmjerili i glavninu svojih snaga. Sirijske su snage u brojkama bile gotovo deset puta veće na tom dijelu. Iz tog razloga, izraelska oklopna brigada bila je totalno poražena. Međutim, izraelski vojni zapovjednik Haim Bar-Lev odlučio je kako treba poslati nove vojne snage na južnu bojišnicu Golanske visoravni. Tamo su izraelske oružane snage zaustavile prodore protivničke vojske i pokrenule protunapad u kojem su zrakoplovi razorili gotovo cijelu sirijsku protuzračnu obranu te infrastrukturu, čime je rat za sirijske snage bio završen (Havel, 2013: 464).

Anwar el-Sadat poslao je egipatske trupe preko Sueskog kanala na Sinaj, pri čemu je u prvom danu kanal prešlo preko stotinu tisuću vojnika te preko tisuću tenkova, pri čemu im je raketni sustav zemlja-zrak služio kao „zaštitni kišobran“ (Givens, 2002: 29-30). Preko Sueskog kanala čekalo ih je ni pet stotina izraelskih vojnika, uglavnom ročnika, uzduž fortifikacije bunkera poznatih kao Bar-Lev linija te relativno mali broj tenkova u odnosu na egipatske (Sachar, 2001: 759). Egipćani su relativno brzo probili prve linije te napredovali. Međutim, izraelske snage se reorganizirale pod generalom Haimom Bar-Levom te pokrenule protunapad. Jedna od prekretnica bio je podvig budućeg izraelskog premijera, tada generala Ariela Sharona. On se probio sa svojim snagama iza prvih linija egipatskih snaga te prešao Sueski kanal, pri čemu je uništavao protuzračne sustave koji su pružali zaštitu egipatskim snagama od izraelskih zračnih snaga. Kada se Sharon našao na gotovo sto kilometara od Kaira, to je bio znak za uzburku u stožeru egipatske vojske, a jedino rješenje bilo je pristanak na primirje koje je predložilo Vijeće sigurnosti (Havel, 2013: 465-466).

Iako je Izrael izvojevao pobjedu, ona je došla uz tešku cijenu. Izrael je svoju pobjedu u Šestodnevnom ratu prema Gawrychu bazirao na „dva stupa“. Prvi stup odnosio se na vojnu obavještajnu službu Aman i obavještajnu službu Mossad. Obavještajne službe donijele su prevagu u odnosu na arapske obavještajne službe, budući da je za gotovo potpuno uništenje

²⁹ Pravi razlozi povlačenja ne znaju se. Neki smatraju kako su se sirijski tenkovi povlačili sa bojišnice zbog straha kako su Izraelci krenuli u ofenzivu zbog dolaska pojačanja, dok su postojale izjave u medijskim časopisima kako su Izraelci zaprijetili sirijskoj vladi upotrebom nuklearnog oružja (Van Creveld, 2002: 232).

egipatskih zračnih snaga bila zaslužna obavještajna analiza. Drugi stup odnosi se na izraelske zračne snage koje su tijekom Šestodnevnog rata bile opremljene najmodernijim francuskim borbenim zrakoplovima. Međutim, armije Sadata i Hafiz al-Assada dovele su u pitanje izraelsku sigurnosnu nedodirljivost. Sadat je smatrao kako jedino dovođenje u pitanje izraelske premoći, može prisiliti Izrael na pregovore (Gawrych, 1996: 7-12). Ekonomske posljedice odnosile su na ekonomsku krizu i globalnu inflaciju poznatu pod nazivom naftna kriza. Rat je izazvao naftni embargo arapskih država prema SAD-u i državama koje su podupirale Izrael. Navedeno je uzrokovalo inflaciju u svjetskim razmjerima. Unatoč materijalnim gubicima i tenzijama koje i dalje postoje između obje države, Izrael i Egipat su pet godina kasnije potpisali povijesni mirovni sporazum između Izraela i arapske države.

5. Mirovni sporazumi

Prvi oblik normalizacije odnosa između Izraela i arapskih država predstavljaju Sporazumi iz Camp Davida potpisani 1979. godine. Sporazumi su doveli do uspostave diplomatskih odnosa između Izraela i Egipta. Razlozi koji su doveli do potpisivanja su završetak sukoba i ostvarivanje regionalne stabilnosti. Ciljevi sporazuma bili su rješavanje teritorijalnih i sigurnosnih pitanja te palestinska prava. Drugi sporazumi koji obuhvaćaju osnovu za razmatranje normalizacije odnosa su Sporazumi iz Osla, potpisani 1990.-ih godina prošlog stoljeća. Namjera aktera bila je uspostaviti mirovno rješenje između Izraela i Palestinaca. Motivacijski činilac sporazuma bio je prestanak i pronalazak rješenja izraelsko-palestinskog sukoba. Fokus sporazuma bila su teritorijalna i sigurnosna pitanja te uspostavljanje dijaloga između aktera (Camp David Accords, 1978).

Sljedeći sporazum važan za razmatranje je Izraelsko-jordanski mirovni sporazum potpisan 1994. godine. Obje države nastojale su normalizirati odnose nakon desetljeća sukoba. Sporazumom se nastojala postići regionalna stabilnost i sigurnost uz promicanje ekonomske suradnje. U kontekstu normalizacije odnosa spominje se i Arapska Mirovna Inicijativa objavljena 2002., koju su predložile članice Arapske lige. Inicijativom se nastojao postići dugotrajni mir na Bliskom Istoku. Iako ideja inicijative nije implementirana, važna je za razmatranje budući da je prvi put postignut arapski konsenzus glede pristanka na normalizaciju odnosa sa Izraelom, ukoliko se udovolji palestinskim zahtjevima. Abrahamske sporazume sa Izraelom su potpisale četiri arapske države. Motivacija za potpisivanje sporazuma uključivala je regionalnu integraciju, sigurnost i promicanje ekonomske suradnje. Sporazumi su važni jer

se prvi puta u njima govori o punoj normalizaciji odnosa između Izraela i arapskih država (Podeh, 2014: 584; The Abraham Accords, 2020; Hassan, 2011: 65).

5.1 Sporazumi iz Camp Davida

Nakon jomkipurskog rata postojala je volja izraelske i egipatske strane oko postizanja mirovnog sporazuma. Egipat je pokazao Izraelu kako njegove snage nisu nedodirljive te kako je potreban mirovni sporazum kako bi obje strane riješile razmirice. Izrael je nakon Četvrtog arapsko-izraelskog rata i dalje držao Sinajski poluotok okupiranim, a Sadat je nastojao vratiti Sinaj diplomatskim putem. Prekretnicu predstavlja Sinajski privremeni sporazum potpisan u Ženevi 4. rujna 1975. godine, nazvan još i Sinaj II. Sporazumom su se obje strane obvezale da će se dogovori ostvarivati isključivo mirnim putem, a rezultiralo je time da se Izrael povukao sa određenog dijela Sinaja. Teritorij su potom kontrolirale snage UN-a djelujući kao „tampon zona“. Međutim, Izrael je i dalje držao gotovo dvije trećine Sinajskog poluotoka, kako bi imao prednost u pregovaranju (Interim Agreement between Israele and Egipt, 1975).

Posljedice jomkipurskog rata omogućile su da se čelnici Izraela i Egipta usuglase oko potrebe mirovnog sporazuma. Prekretnicu je omogućio predsjednik Sjedinjenih Američkih Država Jimmy Carter, pozivom Menachem Begina i Anwara el-Sadata na pregovore u Camp David³⁰. Pregovori su trajali od 5. do 17. rujna 1978. godine, a rezultirali su Egipatsko-izraelskim mirovnim sporazumom 1979.godine, kojim su se obje strane obvezale na mir. Pritom, Izrael se obvezao povući vojne snage i doseljenike sa Sinaja, dok je Egipat priznao državu Izrael. Iako je navedeni mir prekretnica u odnosima budući da predstavlja prvi ozbiljni mirovni sporazum između Izraela i arapske države, postoje kritike kako navedeni sporazum nije obuhvatio palestinsko pitanje te kako sporazum ne podrazumijeva normalizaciju odnosa, već je rezultirao uspostavom „hladnog mira“ (Quandt, 1986: 357; Camp David Accords, 1978).

Velik utjecaj pri dogovaranju sporazuma imao je tadašnji američki predsjednik Jimmy Carter. Izrael i Egipat imali su tajne diplomatske susrete i prije miješanja Amerikanaca u mirovni proces. No, Quandt navodi kako je SAD imao veliku ulogu u sklapanju sporazuma, budući da su se nakon uključivanja Cartera u proces diplomatski odnosi popravili. Tvrdi kako je bio potreban posrednik između Izraela i Egipta zbog „nepovjerenja“ i „duboko ukorijenjenih antagonizama“ (Quandt, 1986: 359). Arhitekti sporazuma Carter, Sadat i Begin vjerovali su kako će nakon sporazuma iz Camp Davida, mirovni proces slijediti i ostale države. Međutim,

³⁰ Ladanjska rezidencija predsjednika SAD-a.

arapske države bile su frustrirane sporazumom između Izraela i Egipta. Čak je i sam egipatski predsjednik Sadat bio nezadovoljan implementacijom pregovora oko situacije sa Palestincima. Sadat je zagovarao mir sa Izraelom, a poruku mira poslao je prilikom posjeta Jeruzalemu 1977. godine, kada je izrazio želju da ne bude više ratova. Međutim, njegov diplomatski pristup rješavanju nesuglasica doveo je do ogorčenja islamskih ekstremista, zbog čega ga je na njega izvršen atentat od strane islamskog ekstremista tijekom komemoracije jomkipurskog rata 1981. godine (Quandt, 1986: 357-358).

Negativne posljedice sporazuma odnose se na Libanonce i Palestince. Sadat je htio izvući korist za Palestince, no Begin nije htio udovoljiti palestinskim zahtjevima za samoupravom. Osim toga, Begin nije htio povući izraelske doseljenike iz Zapadne obale i Gaze. Quandt tvrdi kako Carter nije u potpunosti razumio izraelsko-palestinsku situaciju te da se previše fokusirao na dijalog između Begina i Sadata. Carterov plan bio je uključiti jordanskog kralja Husseina u pregovore te potom dogovoriti sporazum sa Palestincima. Međutim, Quandt navodi da su Carter i Sadat pogrešno predviđali egipatsku ulogu u postizanju izraelsko-arapskog mira, odnosno palestinskog rješenja, pri čemu su zanemarili stavove kralja Husseina i Palestinaca (Quandt, 1986: 362-363).

Postavlja se pitanje je li sporazum između Izraela i Egipta pridonio rješavanju izraelsko-arapskog sukoba te predstavljaju li sporazumi iz Camp Davida uspješan model suradnje. Prije Sadatovog posjeta Jeruzalemu 1977. godine, arapske države smatrale su da rješavanje izraelsko-arapskog sukoba bez Egipta nije moguće. Arapske države nisu očekivale da će Egipat postići bilateralni sporazum sa Izraelom, odnosno napustiti kolektivni arapski stav prema Izraelu. Lideri arapskih država u okruženju bili su konsternirani sporazumima između Izraela i Egipta jer su smatrali kako egipatsko napuštanje arapskog konsenzusa otežava pregovaračku poziciju državama poput Jordana i Sirije. Pregovori su išli u korist Izraela budući da je imao jaču pregovaračku poziciju prema arapskim državama sklopivši sporazum sa Egiptom (Quandt, 1986: 369).

Tadašnji američki predsjednik tvrdio je kako bi sporazum iz Camp Davida mogao biti prekretnica jer bi mogao predstavljati model suradnje koji bi pratili i drugi umjereni arapski lideri. Time bi se smanjila izraelska sigurnosna dilema koja je ključna za koncept razmjene zemlje za mir³¹. No, sporazum je podijelio arapske države, uzrokovao disbalans snaga između

³¹Legalistička interpretacija UN-ove Rezolucije Sigurnosnog Vijeća 242 koja se koristi kao baza u pomirbi Arapa i Izraela koja podrazumijeva vraćanje zemlje koju je Izrael okupirao za uspostavu mira.

Izraela i arapskih država te otežao pregovaračku poziciju arapskih država. Zbog navedenoga, sporazum iz Camp Davida, prema Quandtu djeluje više kao prepreka, nego kao „model suradnje“. Izrael će nakon uspostave bilateralnih diplomatskih odnosa nerado pristati na teritorijalne ustupke³² budući da je postigao mir sa snažnom arapskom državom (Quandt, 1986: 369-371).

5.2 Sporazumi iz Osla

Sporazumi iz Osla označavaju mirovni proces koji se odnosio na pregovore između Izraela i PLO-a, zajedno sa Jordanom. Ideje koje su prethodile procesu spominjale su se početkom 1970.-ih, kada se pričalo o sporazumu koju bi uključivao palestinsku državu, koja bi se prostirala na teritoriju Zapadne obale i Gaze, tzv. „rješenje dvije države“ (*two state solution*)³³. Libanonski rat iz 1982. godine podijelio je PLO na frakcije pri čemu su umjerenije frakcije bile za rješenje dvije države i priznanje Izraela, dok su militantnije skupine bile protiv takvog rješenja te preispitivale Arafatov stav o mogućem primirju. Čelništvu PLO-a bilo je jasno kako će teško moći parirati izraelskim oružanim snagama. Palestinski borci više nisu mogli računati na izdašne pomoći arapskih država i SSSR-a., budući da se pristup Sovjeta promijenio dolaskom Gorbačeva na vlast koji je težio revitalizaciji odnosa sa Izraelom, a isto je očekivao i od Arafata (Hassan, 2011: 65).

Sjedinjene Američke Države zahtijevale su da PLO odustane od terorističkog djelovanja za postizanje ciljeva te da prizna rezoluciju UNSC 242, koja bi podrazumijevala priznanje države Izraela. PLO je u tom smjeru i preobrazio svoju politiku, zbog čega je podrška Palestinaca prema PLO-u padala. Prvu intifadu 1987. godine, nije započelo vodstvo PLO-a koje je bilo smješteno u Tunisu, već Palestinci koji su bili žitelji teritorija Zapadne obale i Gaze. Posljedično, popularnost Hamasa rasla je među palestinskom populacijom. Osim toga, Arafatu je narušen međunarodni imidž zbog podrške Saddamu Husseinu tokom Zaljevskog rata. Istovremeno, podrška međunarodne ljevice palestinskom pitanju jenjavala je zbog terorističkih aktivnosti. Iz tog razloga, Arafat je imao interesa pregovarati (Hassan, 2011: 66).

Promjene su se događale i sa izraelske strane. Laburistička stranka u pravilu je bila spremnija na pregovore od desne konzervativne stranke Likud. Vodstvo laburističke stranke protivilo se priznanju PLO-a i palestinske države, no zagovaralo je strategiju vraćanja okupirane zemlje za

³² Izrael je od Sirije zauzeo Golansku Visoravan, anektirao je Istočni Jeruzalem, a gradio je naselja na području Zapadne Obale i Gaze.

³³ *Two state solution* je predlagao i Sovjetski Savez tad.

mir, tzv. koncept razmjene zemlje za mir. Nasuprot tomu, konzervativna stranka Likud bila je protiv politike vraćanja zemlje u zamjenu za mir (Havel, 2013: 407). Čelnici Likuda zagovarali su naseljavanja izraelskih doseljenika na okupirana područja Golanske visoravni, Zapadne obale i Gaze iz religioznih i nacionalističkih razloga. Izraelsko javno mnijenje tada je ublažilo stav prema napuštanju okupiranih područja i priznanju palestinske države. Razlog tomu je palestinski ustanak i narušavanje ekonomskih prilika u Izraelu kao posljedici konflikta. Osim toga, građane Izraela plašile su međunarodne okolnosti. Izrael je imao konfliktne odnose sa državama u okruženju³⁴ zbog čega je izraelskim građanima bilo stalo do mirnog rješenja. Navedeno je pridonijelo da na izborima 1992. u Izraelu pobijedi Rabin, odnosno Laburistička stranka, što je omogućilo pregovore (Hassan, 2011: 66-67). Izraelska javnost je podrškom Rabinu izrazila želju za pregovorima, no kasniji raspleti otežat će mogućnost mira.

U sporazumima iz Osla govori se o međusobnom priznavanju PLO-a i Izraela, no ne spominje se postojanje palestinske države. Sporazum podrazumijeva palestinsku autonomiju, ali se ne bavi pitanjem povlačenja izraelskih doseljenika sa okupiranih područja³⁵. Nadalje, izraelskoj vojsci i civilnim osobama dozvoljava se korištenje ceste i putova, pri čemu domena sigurnosti ostaje u nadležnosti Izraela. Iz tog razloga, mnogi su se Palestinci protivili sporazumima iz Osla³⁶. Prema izraelskim vojnim izvještajima u dvije godine nakon potpisivanja sporazuma 1993. godine, stradalo je gotovo 40 posto „svih izraelskih žrtava arapskog terorizma u dotadašnjoj povijesti židovske države“, a kao razlog tomu navodi se i okretanje PLO-a od revolucionarnog djelovanja prema religijskom fanatizmu zbog podupiranja „Brigade mučenika el-Akse“ (Havel, 2013: 567). Lijeve palestinske stranke nisu se protivile miru sa Izraelom, no zahtijevale su da se prizna palestinska državnost. Što se tiče izraelske strane, sporazum je jedva izglasan u Knesetu, gdje je jedan glas donio prevagu u korist sporazuma. Nakon potpisivanja sporazuma uslijedio je porast nasilja od strane palestinskih militantata. Izraelska javnost je uslijed toga bila podijeljena glede sporazuma, a zagovornik sporazuma Yitzhak Rabin ubijen je od strane izraelskog ekstremista Yigala Amira. Rabin je ubijen tijekom mirovnog okupljanja 1995. godine, ubrzo nakon potpisivanja Privremenog sporazuma (Hassan, 2011: 69-70).

³⁴ Izraelu je tada bio u lošem odnosu sa Iranom, Irakom i Sirijom.

³⁵ Izraelska naselja ili kolonije su mjesta na okupiranom teritoriju od strane Izraela u kojima žive isključivo Židovi. Izraelska naselja predstavljaju jednu od glavnih prepreka arapsko-izraelskom miru te su osuđena od strane međunarodne zajednice.

³⁶ Islamističke grupe žestoko su se protivile sporazumima iz Osla.

Dio analitičara poput Edwarda Saída tvrde kako Oslo sporazumi nisu smjerali ispunjenju UN-ove rezolucije ili rješenju palestinskog pitanja, već da su služili kako bi se promijenili načini pomoću kojih bi Izrael mogao nastaviti kontrolirati Zapadnu obalu i Gazu. Iz tog razloga, tvrdi da mirovni proces sadrži strukturalnu grešku, budući da nije održiv te će posljedica biti nastavak konflikta (Said, 2001, 9-14). S druge strane, autori poput Havela tvrde kako palestinski militanti na izraelske ustupke reagiraju nasiljem, jer izraelsku spremnost na pregovore smatraju slabošću. Isti autor tvrdi da se PLO okrenuo prema religijskom ekstremizmu što objašnjava izjavom Arafata da je Sporazum iz Osla privremen mir ili „*Hudejbijski mir*“ (Havel, 2013: 566-567). Zbog navedenoga, sporazumi iz Osla ne predstavljaju model suradnje koji bi se mogao smatrati uspješnim za rješavanje izraelsko-arapskog sukoba, Razlog tomu je nastavak konflikta te porast ekstremističkih stavova sa obje strane. Sporazumi iz Osla trebali su biti dugotrajno rješenje izraelsko-palestinskog sukoba kojim bi se uspostavila neovisna palestinska država te riješili problemi izbjeglica, granica i izraelskog naseljavanja Zapadne obale. Međutim, nasilje koje je uslijedilo narušilo je mogućnost mira (Malik, 2001: 144-145)

5.3 Izraelsko-jordanski mirovni sporazum

Tektonska promjena u odnosima između Izraela i arapskih država bio je izraelsko-jordanski mirovni sporazum koji se dogodio u razdoblju pregovaranja sporazuma iz Osla. Potpisivanju sporazuma nazočio je tadašnji američki predsjednik Bill Clinton, zajedno sa jordanskim kraljem Husseinom te izraelskim premijerom Yitzhakom Rabinom. Povijesni sporazum označio je prestanak rata između dvije države koji je trajao od neovisnosti države Izrael. Hašemitska kraljevina Jordan sporazumom je postala druga arapska država koja je formalno priznala Izrael te uspostavila diplomatsku suradnju. Zbog uloge u mirovnim procesima 1995. godine su „Rabin, Peres i Arafat [...] primili Nobelovu nagradu za mir“ (Havel, 2016: 140).

Mirovnim sporazumom riješene su nesuglasice oko granica te korištenja vodenih resursa. Dogovorena je gospodarska suradnja, poglavito oko trgovine, turizma, komunikacija, transporta i znanosti. Osim toga, uspostavljena je sigurnosna suradnja, a države su se obvezale da njihov teritorij ne smije služiti trećoj državi za lansiranje napada (Treaty of Peace between the Hashemite Kingdom of Jordan and the State of Israel, 1994). Čelni ljudi Likuda bili su vokalni protivnici sporazuma iz Osla, dok su mirovni sporazum sa Jordanom zagovarali. Netanyahu je smatrao da Izrael i Jordan imaju zajednički interes glede Palestine, smatrajući da bi palestinska država bila iredentistička čime bi obje države bile ugrožene. S druge strane, Hussein je bio razočaran što Netanyahu nije slijedio Rabinove vanjske politike glede mirovnog procesa. Unatoč tome, obje

strane postigle su „hladni mir“, no ne i dugotrajno mirno rješenje koje je Hussein priželjkivao (Barari, 2014: 70-72).

5.4 Arapska mirovna inicijativa

Na sastanku Arapske lige u Beirutu 2002. godine, države članice usvojile su Arapsku mirovnu inicijativu poznatu pod kraticom API³⁷ u jeku el-Aksa intifade. Tim potezom arapske države su radikalno promijenile svoj stav prema Izraelu te izrazile volju za održivim mirom. Saudijska Arabija bila je inicijator Arapske mirovne inicijative, budući da se nakon bojkotiranja Egipta od strane arapskih država nastojala prometnuti u lidera arapskih država. Iz tog razloga, krunski princ Abdulah iz dinastije Saud predložio je inicijativu koja je pretpostavljala povlačenje Izraela sa okupiranih područja. Navedeno bi podrazumijevalo povlačenje izraelskih oružanih snaga sa područja Istočnog Jeruzalema prema UN-ovoj rezoluciji, što bi rezultiralo punom normalizacijom odnosa između Izraela i 22 države članice Arapske lige (Podeh, 2014: 584-585).

Uključenje Saudijske Arabije u mirovni proces treba razumjeti u kontekstu tadašnjih okolnosti. Arapski lideri poput jordanskog kralja Husseina prešutno su govorili o priznanju Izraela i bilateralnoj suradnji u zamjenu za izraelsko povlačenje sa osvojenih teritorija i priznanje palestinske državnosti. Saudijskoj Arabiji narušen je imidž u svijetu na početku 21. stoljeća zbog uključenosti njezinih građana u terorističke napade na Svjetski trgovački centar³⁸ i pentagon. Dinastija Saud nastojala je pokazati SAD-u kako je njihova država lojalan saveznik, zbog čega su imali razloga pokrenuti mirovnu inicijativu. Osim toga, Saudijska Arabija nastojala je ojačati geopolitičku poziciju nakon „vakuma“ koji je nastao nakon sporazuma iz Camp Davida. Saudijsko vodstvo nastojalo je iskoristiti egipatski mirovni proces sa Izraelom budući da je Egipat bilateralnim sporazumom sa Izraelom odstupio od arapskog konsenzusa te narušio arapsko jedinstvo (Podeh, 2014: 586).

Arapske države postigle su konsenzus glede normalizacije odnosa sa Izraelom te prvi puta pozvale na pomirenje arapskih i židovskih naroda. Nažalost, objava inicijative odvijala se u doba terorističkih napada Hamasa i brojnih stradanja civila. Nakon tragičnih događaja, izraelska

³⁷ Arapska mirovna inicijativa ili Saudijska inicijativa je prijedlog mirovnog rješenja arapsko-izraelskog sukoba od strane države članica Arapske lige. Inicijativa je pretpostavljala normalizaciju odnosa sa Izraelom u zamjenu za povlačenje Izraela sa okupiranih područja te pravedno rješavanje problema palestinskih izbjeglica prema UN-ovoj rezoluciji 194.

³⁸ Teroristički napadi izvedeni 11. rujna 2001. godine.

vlada pokrenula je vojnu operaciju „Obrambeni štit“³⁹, koja je posljedično uzrokovala stagnaciju mirovnog procesa. Elie Podeh navodi kako je Izrael tada propustio povijesnu priliku za punu integraciju u regiji. Arapske države drastično su promijenile stav od sastanka u Kartumu 1967. godine i arapskog konsenzusa u Beirutu. Napadi bombaša samoubojica na koje je izraelske vlada reagirala vojnim operacijama na teritoriju Zapadnoj obale narušile su mogućnost mira. Postoji mogućnost revitalizacije ideje, kao što je optimizam budila suradnja Izraela i umjerenih sunitskih država protiv militantnog šijitskog utjecaja Irana, odnosno Hezbollaha u Libanonskom ratu 2006. (Podeh, 2014: 587-598).

Stavovi Netanyahu o pogledu Arapske mirovne inicijative bili su da je spreman prihvatiti „demilitariziranu palestinsku državu“ u kontekstu palestinske autonomije. Međutim, izjašnjavao je i stav da prepuštanje Gaze Palestincima nije donijelo mir već širenje radikalnog Islama, čime je odbio prijedlog rješenja dvije države i samu mirovnu inicijativu (Daoudi, 2009: 538). Izraelsko neprihvatanje Arapske mirovne inicijative može se sagledati u kontekstu toga da „izraelski ustupak uglavnom znači prepuštanje teritorija“, (tzv. koncept razmjene zemlje za mir), dok arapski označava priznanje države Izrael, pri čemu se navodi kako arapska strana „lako može promijeniti stajalište“ što se tiče diplomatskog priznanja, dok Izrael „ne može s istom lakoćom povratiti svoj dio ustupljen dotičnim sporazumom“ (Havel, 2013: 560-561). U recentno vrijeme javlja se ideja o revitalizaciji Arapske mirovne inicijative od strane Saudijske Arabije. Govori se kako će nova mirovna inicijativa biti „ključni dio paketa poticaja za mir“ (Goren, 2023: 5).

5.5 Abrahamski sporazumi

Sporazumi između Izraela i četiri arapske države (Bahrein, Ujedinjeni Arapski Emirati, Maroko i Sudan) potpisani su 2020. godine, a nazvani su Abrahamski sporazumi. Navedeni sporazumi predstavljaju prekretnicu u kontekstu normalizacije odnosa između Izraela i arapskih država. Razvijanje odnosa između Izraela i zaljevskih država te samim time i Vijeća za suradnju arapskih država Zaljeva⁴⁰ (GCC) počelo je i prije potpisivanja sporazuma. Formalni sporazum o normalizaciji i suradnji sa Izraelom potpisali su zaljevske monarhije UAE⁴¹ i Bahrein, te sjevernoafričke države Sudan i Maroko. Za razliku od mirovnih sporazuma sa Jordanom i

³⁹ Operacija je pokrenuta 29.3., a završena je 10.5. 2002. godine. Predstavlja najveću vojnu operaciju na teritoriju Zapadne obale od Šestodnevnog rata.

⁴⁰ *Gulf Cooperation Council* (eng).

⁴¹ Ujedinjeni Arapski Emirati.

Egiptom koji su se bazirali na konceptu razmjene zemlje za mir, čime su se ticali palestinskog pitanja, Abrahamski sporazumi zaobilaze palestinsko pitanje te se baziraju na bilateralnim sporazumima koji su vođeni ekonomskim interesima. Važnost Abrahamskih sporazuma je zbog strateškog i sigurnosnog značaja, budući da Bahrein i UAE sa Izraelom dijele bojazan od Irana, odnosno širenja iranskog utjecaja pomoću posredničkih ratova⁴². S druge strane, Abrahamski sporazumi omogućili su Tel Avivu jačanje utjecaja na arapskom poluotoku (Dazi-Héni, 2020), (The Abraham Accords, 2020).

U kontekstu potpisivanja Abrahamskih sporazuma otpočetak se pričalo o normalizaciji odnosa. Nastojalo se napraviti razliku u odnosu na prethodne sporazume, poput mirovnih sporazuma Izraela sa Egiptom, Jordanom i PLO-om. Važnu ulogu u potpisivanju sporazuma imao je tadašnji američki predsjednik Donald Trump, koji je zajedno sa izraelskim konzervativnim premijerom iz stranke Likud, Benjaminom Netanyahuom, govorio kako su Abrahamski sporazumi prekretnica u normalizaciji odnosa između Izraela i arapskih država. Tvrdili su da novi sporazumi predstavljaju normalizaciju odnosa ne samo između država, već i između ljudi (Podeh, 2022: 56). Stoga, Abrahamski sporazumi imaju snažan geopolitički učinak na regiju Bliskog Istoka, a normalizacija između Izraela i arapskih država dogodila se prvi puta u povijesti. Abrahamski sporazumi predstavljaju presedan u kontekstu izraelsko-arapskih odnosa jer se sporazumi nisu bavili rješenjem palestinskog pitanja, pri čemu na sporazume nije utjecao sukob između Hamasa i Izraela u 2021. godini (Guzansky i Feuer, 2021).

Abrahamski sporazumi predstavljaju bilateralne sporazume pri čemu je svaki sporazum zaseban. Unatoč tome što se priča o normalizaciji, treba uočiti kako se samo u sporazumu sa Ujedinjenim Arapskim Emiratima spominje normalizacija⁴³. Sporazum sa UAE najopširniji je te govori o pomirenju ljudi kao i o suradnji u turizmu, komunikacijama, zdravstvu, poljoprivredu, transportu, energetici i vodnim resursima. U sporazumu se spominje važnost mirovnog sporazuma sa Egiptom i Jordanom za regionalnu sigurnost Bliskog Istoka, no ne spominje se solucija palestinskog statusa (Israel-UAE Agreement, 2020). Svi sporazumi govore o uspostavi mira, sigurnosti, suradnje i prosperiteta između država, pri čemu sporazumi sa Marokom i Bahreinom spominju palestinsko pitanje u kontekstu suradnje na pronalasku palestinskog rješenja, dok se u sporazumu sa Sudanom palestinsko pitanje uopće ne spominje (Israel-Bahrain Agreement, 2020; Israel-Morocco Agreement, 2020; Israel-Sudan Agreement,

⁴² Proxy ratovi.

⁴³ Normalizacija se spominje osam puta u sporazumu (Israel-UAE Agreement

2020). Dokaz da je Bahrein osjetljiv oko palestinskog pitanja govori činjenica da je izmijenio Washingtonsku deklaraciju sporazuma koja je potpisana 15. rujna. Bahrein je izmijenio deklaraciju 15. listopada pri čemu se spominje uspostava „mirnih diplomatskih odnosa sa Izraelom“, no ne i uspostava normalizacije (Dazi-Héni, 2020: 5).

6. Analiza suradnje Izraela i pojedinih arapskih država

Sporazumi iz Camp Davida povećali su regionalnu sigurnost Bliskog Istoka. Smanjenjem tenzija u regiji, sporazumima je stvoren okvir prema budućim mirovnim pregovorima. Iako sporazumi iz Camp Davida nisu obuhvatili većinu palestinskih zahtjeva, važni su u povijesti kao prvi primjer uspostave diplomatskih odnosa između Izraela i arapskih država. Između Izraela i Egipta uspostavljeni su diplomatski i ekonomski odnosi, no egipatska javnost podijeljena je glede odnosa sa Izraelom, dok izraelska unutarnja politika uvelike utječe na njihove odnose. Međutim, mirovni sporazum između Izraela i Egipta simbolički predstavlja prekretnicu u povijesti diplomacije. Nadalje, sporazumi su služili kao temelj Sporazumima iz Osla, kojima nažalost nije ostvaren cilj pronalaska mirnog rješenja izraelsko-palestinskog sukoba. Sporazumi iz Osla simbol su neposrednih pregovora između izraelske i palestinske strane koji su doveli do međusobnog priznanja između Izraela i PLO-a. Osim toga, omogućena je palestinska samouprava na područjima Pojasa Gaze i Zapadne obale⁴⁴. Međutim, sporazumi, nisu riješili status izbjeglica, židovskih naselja i granica, zbog čega je uslijedilo nasilje (Malik, 2001: 141)

Kasniji događaji doveli su do stagnacije mirovnog procesa i do podjele palestinske vlasti na Zapadnu Obalu i Gazu⁴⁵. No, sporazumi iz Osla služili su kao temelj normalizaciji odnosa Izraela sa Ujedinjenim Arapskim Emiratima, Bahreinom i Marokom. Izraelsko-jordanski mirovni sporazum iz 1994. godine, predstavlja značajno postignuće u bliskoistočnoj diplomaciji. Sporazum je doveo do normalizacije ekonomskih i diplomatskih odnosa. Suradnja se odvijala i na sigurnosnom planu, dok se ističu granična suradnja te podjela vodenih resursa. Posljedice arapskog proljeća dovele su do širenja utjecaja radikalnog Islama te nestabilnosti u pojedinim arapskim državama⁴⁶ što je dovelo do normalizacije odnosa između Izraela i četiri arapske države. Sporazumi predstavljaju veliku promjenu u regionalnoj dinamici te su doveli

⁴⁴ Ograničena uprava oko nekih administrativnih funkcija.

⁴⁵ Na čelu Zapadne Obale je Fatah, a Gazom vlada Hamas.

⁴⁶ Libija, Sirija i Jemen.

do intenzivne suradnje u raznim područjima između država. No, održivost normalizacije ovisi o raznim faktorima (Zielińska, 2023: 1-2), (Asseburg i Henkel, 2021: 1-2).

Kako bi kategorizirao izraelsko-arapske odnose, Podeh razvija tri modela normalizacije odnosa, koje dijeli na: „neformalnu normalizaciju“, „formalnu funkcionalnu normalizaciju“ te „legitimnu ili punu normalizaciju“. Prvi model odnosi se na tajnu suradnju koja podrazumijeva sigurnosnu, obavještajnu, trgovinsku ili gospodarsku suradnju, a kao primjere Podeh navodi suradnju Izraela sa Iranom do revolucije 1979. i suradnju sa Jordanom do formalnih diplomatskih odnosa 1994., godine⁴⁷. Drugi model pretpostavlja službene diplomatske odnose koji su bazirani na miru ili izostanku rata, no ne i normalizaciji, a kao primjer toga autor navodi Egipat nakon sporazuma iz 1978. te Jordan nakon Oslo sporazuma iz 1994. godine. Treći model pune ili funkcionalne normalizacije autor poistovjećuje sa Abrahamskim sporazumima iz 2020. godine. Kao primjer navodi odnose Izraela sa Bahreinom, UAE-om i Marokom, gdje se u kontekstu sporazuma spominje pojam „pune normalizacije“, što nagoviješta preokret u odnosima između Izraela i arapskih država (Podeh, 2022: 60-74).

6.1. Jordan

Odnosi između Izraela i Jordana ambivalentni su od samih početaka te su od početka arapsko-izraelskog sukoba imali razdoblja toplog i hladnog mira. Kao što je navedeno u prijašnjem poglavlju, postoje navodi da je Kralj Abdulah surađivao sa cionistima⁴⁸ i prije uspostave Izraela te da su iza zatvorenih vrata dvije države imale „ekstenzivnu suradnju“ (Podeh, 2022: 61). Iako je Jordan ratovao protiv Izraela 1948. i u Šestodnevnom ratu 1967. godine, odnose sa Jordanom treba gledati u geopolitičkom kontekstu. Jordan je arapska država u kojoj su mnogobrojne palestinske izbjeglice utjecale na unutarnjopolitičku situaciju. Shlaim navodi da je i sam kralj Hussein bio voljan surađivati sa Izraelom, a plodonosna suradnja nastala je u kontekstu sigurnosne i gospodarske suradnje⁴⁹. Isti autor u biografiji o kralju Husseinu navodi kako je kralj Hussein smatrao da arapski lideri imaju dva pristupa prema Palestini, prvi se odnosio na javni pristup koji je bio populistički i prema volji naroda, dok je drugi bio neformalan, pragmatičan i dirigiran uskim nacionalnim interesima (Shlaim, 2008: 199-203). Podeh tvrdi kako neformalni odnosi suradnje između Izraela i Jordana sežu i prije neovisnosti Izraela te su predstavljali „javnu tajnu“, pri čemu navodi važnu ulogu Izraela u spašavanju hašemitske

⁴⁷ Na području sigurnosti, poljoprivrede te korištenju vodenih resursa.

⁴⁸ Židovskom agencijom.

⁴⁹ Poput turističke suradnje i zajedničkog korištenja vodenih resursa.

kraljevine tijekom događaja poznatih kao Crni Rujan. Jordan je uslugu vratio neposredno prije jomkipurskog rata, kada je kralj Hussein upozorio Izraelce na opasnost od mogućeg napada egipatske i sirijske vojske (Podeh, 2022: 61-62).

Izrael i Jordan potpisali su Izraelsko-jordanski mirovni sporazum 1994. godine te uzajamno priznali granice, što je podrazumijevalo i legitimno priznanje države. Unatoč tomu, između dviju država postoje nesuglasice glede rješenja palestinskog pitanja, kao i oko nadležnosti nad Brdom hrama u Jeruzalemu. Tamo se nalaze sakralne građevine koje su treće po važnosti za islamsku vjeru te za koje su u povijesti bile nadležne jordanske vlasti. Iako između država postoji suradnja, ona nije dovela do pune normalizacije odnosa zbog nerješavanja palestinskih zahtjeva. Prema Podehu, suradnja između Izraela i Jordana do potpisivanja sporazuma odnosila se na „neformalnu normalizaciju“. Nakon 1994. godine njihov odnos opisuje kao „formalnu funkcionalnu normalizaciju“, no ne i punu normalizaciju, budući da nije došlo do pomirenja između naroda (Podeh, 2022: 61-63).

Suradnja između Izraela i Jordana motivirana je zajedničkim sigurnosnim problemima, odnosno sigurnosnim interesima. Diplomatski odnosi odvijaju se i zbog ekonomskih interesa država. Obje države nastoje surađivati u cilju regionalne sigurnosti regije, pri čemu postoji intenzivna sigurnosna suradnja pri rješavanju zajedničkih sigurnosnih prijetnji. Ekonomska suradnja je intenzivna i potaknuta zajedničkim interesima u trgovini, turizmu i korištenju vodenih resursa. Navedena suradnja u pitanjima od zajedničkog interesa pridonosi regionalnoj sigurnosti Bliskog Istoka te povećava optimizam glede mirovnih procesa na Bliskom Istoku. No, za normalizaciju je potrebno pomirenje između naroda, što je teško postići iz razloga jer suradnja Izraela i Jordana izaziva negativne reakcije jordanske populacije. Istraživanja koje je proveo Washington Institute govore da gotovo 85 posto jordanske populacije ne bi imalo poslovne suradnje sa Izraelom, iako bi im to donijelo ekonomsku korist. No, većina jordanskih građana teži „regionalnoj de-eskalaciji“ (Almaari, 2020: 1-2; Pollock, 2017).

6.2. Egipat

Egipat i Izrael imali su povijest sukoba od nastanka države Izrael pa sve do sporazuma iz Camp Davida. Arapska i izraelska interpretacija diplomatskih odnosa dviju države razlikuju se u njihovom diskursu. Izraelski diskurs naglašava uspostavljanju normalizacije, dok egipatski čelnici govore o pukom izostanku sukoba sa Izraelom ili uspostavi normalnih odnosa, bez govora o pomirenju naroda ili normalizaciji. Egipatski predsjednik Sadat je u kontekstu mira sa Izraelom govorio o uspostavi normalnih odnosa sa Izraelom, no ne i o normalizaciji. Problem

izraelske interpretacije je da su pojmove smatrali istovjetnima. Izraelski čelnici smatrali su da bi teritorijalnim ustupcima Izraela, Egipat odgovorio priznanjem države Izraela te pristao na „normalizaciju“ (Shamir, 1988: 201). Sadat je tvrdio kako je nakon krvoprolića potrebno puno vremena i pregovora kako bi se dogodila normalizacija odnosa između naroda. Iz tog razloga, Sadat je govorio o uspostavi „normalnih odnosa“ između Izraela i Egipta kao vrhuncu izraelsko-arapskih odnosa, jer bi normalizacija uzrokovala ogorčenje egipatskog naroda. (Podeh, 2022: 59).

Odnosi Egipta i Izraela ne mogu se smatrati punom normalizacijom odnosa jer postoji negativan sentiment egipatske populacije prema normalizaciji odnosa sa Izraelom zbog palestinskog pitanja. Podeh kao primjer toga navodi egipatske medije pod kontrolom države koji prikazuju Židove u negativnom smislu (Podeh, 2018: 141-166). Osim toga, političke organizacije, društvene grupe i organizacije civilnog društva poput sindikata i političkih stranaka, protive se normalizaciji odnosa sa Izraelom (Stein, 1997: 305-306). U tom smislu, navodi se kako je mir sa Izraelom Egiptu „blagoslov i kletva“. Egiptu mir donosi ekonomske koristi, budući da je preko SAD-a dobio financijsku pomoć u vidu povoljnih kredita putem MMF-a⁵⁰ i Svjetske banke. S druge strane, postizanjem mirovnog sporazuma sa Izraelom, Egipat je izgubio status lidera arapskog svijeta zbog čega je bojkotiran od strane arapskih država (Podeh, 2022: 64). Iako između Izraela i Egipta postoji suradnja u diplomatskim i ekonomskim okvirima, ne može se isto reći za kulturalnu suradnju te pomirenje između naroda. Zbog toga, model suradnje između Egipta i Izraela predstavlja „formalnu funkcionalnu normalizaciju“, no ne i „funkcionalnu ili punu normalizaciju“ (Podeh, 2022: 66).

6.3. Zaljevske monarhije

Razvijanje suradnje između Izraela i zaljevskih monarhija treba promatrati u širem geopolitičkom kontekstu te uložiti Saudijske Arabije kao najmoćnije države Arabijskog poluotoka. Nesporan je utjecaj Saudijske Arabije na zaljevske monarhije kao najmoćnije države Zaljeva. Saudijska Arabija regionalna je sila, zbog čega se dinastija Saud nastojala nametnuti kao arapski lider u kontekstu Arapske mirovne inicijative 2002. godine. Tada je kralj Salman tražio da se Izrael povuče sa područja okupiranih u Šestodnevnom ratu 1967 godine. Osim toga, prije objave Arapske mirovne inicijative (API), saudijski krunski princ Abdullah izjavio je u

⁵⁰ Međunarodni monetarni fond.

intervju Thomasu Friedmanu za New York Times kako nudi „punu normalizaciju“ Izraelu u zamjenu za povlačenje sa okupiranih teritorija iz 1967. godine⁵¹ (Friedman, 2002).

Trenutni vladar Saudijske Arabije Mohamed bin Salman drugačijeg je stava od prethodnika. Dazi-Héni navodi kako bin Salman ima blaži stav prema Izraelu te da preferira bliže odnose sa Izraelom. Pritom, navodi kako su bin Salmanu ekonomske koristi od suradnje sa Izraelom važnije od pronalaska palestinskog rješenja, što objašnjava pozitivnim stavom Salmana prema Abrahamskim sporazumima te činjenicom da je potaknuo Bahrein na normalizaciju (Dazi-Héni, 2020: 4). Podeh navodi kako je zbog važne uloge koju Saudijska Arabija predstavlja za arapski svijet od velike važnosti njeno priključenje Abrahamskim sporazumima. Tvrdi kako bi takav potez Saudijske Arabije potaknuo druge arapske države da se priključe Abrahamskim sporazumima. Međutim, navedeno je teško postići zbog nerješavanja palestinskog pitanja (Podeh, 2022: 74).

Za uspostavljanje odnosa na temelju Abrahamskih sporazuma između Izraela i Ujedinjenih Arapskih Emirata, jedan od najzaslužnijih je predsjednik UAE-a Mohammed bin Zayed Al Nahyan. Motivacijski činilac za sklapanje sporazuma bila je sigurnosna suradnja te razvijanje diplomatskih odnosa sa SAD-om. Iz tog razloga, uspostavljene su bliske političke i poslovne veze sa Trumpom i njegovim zetom Jaredom Kushnerom, što je posljedično utjecalo na suradnju sa Izraelom (Dazi-Héni, 2020: 3-4). Suradnja Izraela i UAE-a zabilježena je i prije potpisivanja Abrahamskih sporazuma. Izraelski ministar za infrastrukturu Uzi Landau posjetio je 2010. godine UAE tijekom održavanja sastanka Međunarodne agencije za obnovljivu energiju u Abu Dhabiju. Čelnici UAE-a uvidjeli su korist od sigurnosne suradnje sa Izraelom u kontekstu visoke tehnologije, pri čemu se ističe važnost suradnje glede kibernetičke ili informacijske sigurnosti. Sa izraelske strane poticajni čimbenici za suradnju bili su negativan stav UAE-a prema Muslimanskom bratstvu, „pro-zapadna orijentacija“, antagonizam prema Hamasu i „bliski odnosi sa Saudijskom Arabijom“ (Jones i Guzansky, 2020: 76-79). Osim toga, kada su SAD i UAE potpisivali sporazum o nuklearnoj suradnji⁵² 2009. godine, pro-izraelske moćne lobističke grupe⁵³ u SAD-u nisu izrazile bojazan o suradnji, dok bi inače i sami spomen nuklearne suradnje arapske država i SAD-a izazvao tjeskobu lobističkih grupa (Jones i Guzansky, 2020: 80).

⁵¹ Što bi podrazumijevalo i Istočni Jeruzalem.

⁵² Sporazum o izgradnji prvog nuklearnog reaktora za Abu Dhabi.

⁵³ *American Public Affair Commiteee, Anti-Defamation League i American Jewish Committee.*

Sigurnosna prijetnja od mogućeg nuklearnog naoružavanja Irana, bliskost sa SAD-om te ekonomska i tehnološka suradnja djeluju kao ključni razlozi za suradnju. Navedeno dokazuju aspiracije UAE-a za akvizicijom izraelske visoke sigurnosne tehnologije. Čelni ljudi UAE-a posjetili su izraelske zračne snage kako bi bili informirani o mogućnostima borbenog zrakoplova F-35⁵⁴, sa namjerom da i sami nabave borbene zrakoplove od SAD-a (Jones i Guzansky, 2020: 81-85). Abrahamski sporazumi donijeti će ekonomske koristi za obje države. Od zemalja potpisnica Abrahamskih sporazuma poslije Izraela najviše će profitirati UAE⁵⁵. No, sporazum je prije svega uspostava „*quid pro quo*“ odnosa sa Trumpovom administracijom, pri čemu će u zamjenu za sporazum, UAE dobiti pristup najmodernijem američkom naoružanju (Maital i Barzani, 2021: 3). Danas između Izraela i UAE-a postoji značajna diplomatska i ekonomska suradnja. Između država postoje redovne avionske linije, pri čemu se povećavaju turistički posjeti između zemalja. Navedeno doprinosi pomirenju između država, odnosno naroda što je i cilj normalizacije. Suradnja između država odvija se na mnogim područjima, zbog čega se odnosi između UAE i Izraela mogu smatrati „legitimnom ili punom normalizacijom“ (Podeh, 2022: 69).

Bahrein i Ujedinjeni Arapski Emirati jedine su zaljevske monarhije koje su pristale na normalizaciju odnosa sa Izraelom. Međutim, Dazi-Héni navodi da je Bahreinu normalizacija nametnuta od strane SAD-a i Saudijske Arabije. Iako je Bahrein i prije Abrahamskih sporazuma razvijao sigurnosnu suradnju sa Izraelom, autor navodi kako Bahrein samostalno ne bi postigao punu normalizaciju odnosa zbog straha od nezadovoljstva naroda⁵⁶ (Dazi-Héni, 2020: 4). Važnu ulogu u postizanju sporazuma imao je tadašnji američki predsjednik Donald Trump budući da je njemu i njegovom zetu Jaredu Kushneru trebao diplomatski uspjeh koji bi predstavili kao „dogovor stoljeća“. Još važniju ulogu u postizanju sporazuma imala je Saudijska Arabija. Isti autor navodi da je saudijskom vladaru Mohamedu bin Salmanu trebao kanal za suradnju sa Izraelom, zbog čega je normalizacija Bahreina i Izraela poslužila njegovu cilju (Dazi-Héni, 2020: 4-5).

Ekonomski pokazatelji također igraju veliku ulogu. Tablica 1. pokazuje predikciju američkog instituta Rand Corporation, koja ukazuje na ekonomske koristi zemalja potpisnica sporazuma u desetogodišnjem periodu (Egel, Efron i Robinson, 2021, cit. prema Maital i Barzani, 2021:

⁵⁴ Koji je od 2018. godine ušao u naoružanje izraelskih zračnih snaga.

⁵⁵ Vidi tablicu 1.

⁵⁶ Bahreinski narod osjetljiv je na palestinsko pitanje (Dazi-Héni, 2020: 4).

4). Ekonomija Bahreina ovisna je o prihodima od prodaje zemnog plina i nafte koji čine veliku većinu prihoda za malu državu. Unatoč činjenici da su čelnici Bahreina pokušali „diverzificirati ekonomiju“, ona i dalje uvelike ovisi o izvozu energetika. Abrahamski sporazumi mogli bi ojačati ekonomiju Bahreina te smanjiti ovisnost o prihodima od energetika (Maital i Barzani, 2021: 3). Izrael i Bahrein nakon Abrahamskih sporazuma i uspostave diplomatskih odnosa potpisali su sedam sporazuma o normalizaciji. Između država su uspostavljeni direktni letovi, dok istovremeno održavaju blisku sigurnosnu suradnju. Zbog navedenih razloga, odnosi Bahreina i Izraela mogu se smatrati „punom ili funkcionalnom normalizacijom“ (Podeh, 2022: 71).

Tablica 1. Ekonomski učinci Abrahamskih sporazuma na zemlje potpisnice

Potpisnik	Nova ekonomska aktivnost	Promjena u BDP-u	Broj novih poslova	Promjena u stopi nezaposlenosti
Bahrein	\$1.6 milijardi	0.8%	1,700	0.8% >> 0.6%
Izrael	\$46 milijardi	2.3%	19,100	3.8% >> 3.4%
Maroko	\$4.5 milijardi	0.7%	16,500	9.0% >> 8.9%
Sudan	\$0.7 milijardi	0.8%	16,400	16.6% >> 16.5%
UAE	\$17 milijardi	0.8%	11,100	2.4% >> 2.2%

Izvor: (Egel, Efron i Robinson, 2021)

Katarskoj vlasti u povijesti nije bio problem surađivati sa Izraelom. Međutim, Katar odbija normalizaciju kakva je postignuta Abrahamskim sporazumima, budući da zastupa rješenje predloženo Arapskom mirovnom inicijativom. Osim toga, Katar razvija odnose sa Turskom, koja uz Iran, Ujedinjenim Arapskim Emiratima i Saudijskoj Arabiji predstavlja geopolitičkog rivala. Katar obnaša ulogu medijatora između Hamasa i palestinske vlasti, dok istovremeno „regularno održava politički dijalog sa Tel Avivom“ (Dazi-Héni, 2020: 6). Država je to koja dolazi u sukobe sa državama u okruženju zbog središta medijske kuće Al-Jazeera u Dohi. Tariq Ali tvrdi da je Katar zbog „polunezavisne“ medijske kuće Al Jazeera primao optužbe od

Saudijske Arabije i arapskih država u regiji⁵⁷, pri čemu se katarski emir pravdao kako medijska kuća nema veze sa vanjskom politikom države (Ali, 2002: 19-25). Medijska kuća Al Jazeera postala je moćno sredstvo katarske diplomacije. Belmonte tvrdi kako je Al Jazeera simbol katarske *soft power*⁵⁸ diplomacije pomoću koje se Katar nastoji promaknuti u „arapsko-islamskog lidera“, pri čemu njegov utjecaj prelazi regionalne okvire te postavlja državu na svjetsku pozornicu (Belmonte, 2022).

Katar i Saudijska Arabija su geopolitički rivali. Odnosi dviju država obilježeni su svađama i sankcijama ponajviše zbog utjecaja medijske kuće Al Jazeera. Jedan od primarnih razloga je povezanost dinastije Al-Thani sa Muslimanskim bratstvom⁵⁹. Saudijska Arabija i pojedine države u regiji⁶⁰ optuživale su Iran za podršku terorističkim grupama⁶¹ te za „pokušaje destabilizacije regije“ (Belmonte, 2022). Unatoč tome što se Katar optužuje za destabilizaciju regije te bliske odnose sa Iranom, dinastija Al-Thani ima stabilne odnose sa SAD-om. Dokaz tomu je činjenica da se u Kataru nalazi najveća američka baza u regiji⁶². Katar je zbog navedenoga postao moćna država Bliskog Istoka, čiji utjecaj nadmašuje njegovu veličinu. Država je to koja se spominje u kontekstu liderstva arapskog svijeta unatoč maloj geografskoj površini države. Razlog tomu je utjecaj na države u okruženju, kao i posredovanje u rješavanju sukoba. Dinastija Al-Thani radi na tome da Katar postane „neovisna regionalna sila, sa projekcijama diljem arapskog svijeta, izazivajući status quo na Bliskom Istoku pomoću meke moći“ (Belmonte, 2022). Saudijska Arabija nema utjecaj nad Katarom da bi ga potaknula na priključivanje Abrahamskim sporazumima⁶³. Osim toga, Izrael i Katar imaju konfliktne geopolitičke interese⁶⁴. Zbog toga, priključenje Kataru Abrahamskim sporazumima nije vjerojatno u budućnosti⁶⁵.

Oman kao neutralna država Zaljeva ujedno je i jedini sultanat u regiji. Imidž neutralne države Oman pokazuje predanoj ulozi u posredništvu i uspostavi diplomatskih odnosa između sukobljenih sila. Poznata je uloga Omana kao posrednika u odnosima između Irana i SAD-a.

⁵⁷ Bliski Istok.

⁵⁸ Meka moć.

⁵⁹ Posebno sa nekadašnjim liderom Muslimanskog bratstva Yusufom al-Qaradawijem.

⁶⁰ Bahrein, Libija, Jemen, Egipat i UAE.

⁶¹ Daesh i Al-Qaeda.

⁶² Zračna baza Al Uldeid.

⁶³ Kao što je to bio slučaj sa UAE i Bahreinom.

⁶⁴ Katar se optužuje za financiranje Hamasa.

⁶⁵ Izrael i Katar danas nemaju službenu diplomatsku suradnju.

Postavlja se pitanje, hoće li pod pritiskom UAE-a kao glavnog trgovinskog partnera Omana, sultanat popustiti pod pritiskom te se pridružiti Abrahamskim sporazumima (Dazi-Héni, 2020: 6). Nakon Abrahamskih sporazuma postavljalo se pitanje koja će se sljedeća arapska država priključiti sporazumima. Očekivani kandidat priključenju Abrahamskim sporazumima bio je Oman. Međutim, čelništvo Omana podijeljeno je oko priključenja sporazumima, budući da bi takva odluka promijenila status Omana kao neutralne države. Oman je kroz povijest svoju vanjsku politiku gradio na neutralnosti. Takva radikalna promjena na vanjskopolitičkom planu izmijenila bi odnose Omana u regiji. Promjenu u odnosima nagovještava odluka Muskata da izraelski civilni zrakoplovi mogu prelaziti preko omanskog zračnog prostora, što pokazuje spremnost Muskata da „prizna Izrael kao državu koja zaslužuje normalan tretman“ (Harb, 2023).

Tijekom potpisivanja Abrahamskih sporazuma 2020. godine, Oman je pozdravio odluke UAE-a i Bahreina po pitanju ostvarivanja diplomatskih odnosa sa Izraelom, kao što je kasnije učinio i u slučaju Maroka. No, Oman tvrdi kako normalizacija odnosa za Izraelom ne bi trebala naštetiti palestinskim zahtjevima, pri čemu Muskat navodi važnost uspostavljanja „dugotrajnog izraelsko-palestinskog mira“ (Harb, 2023). Optimizam normalizaciji odnosa budio je posjet izraelskog premijera, Benjamina Netanyahua sultanatu 2018. godine, koji je simbolički podsjećao na posjet tadašnjeg izraelskog premijera Shimona Peresa 1996. godine. Sastankom sa Netanyahuom, sultan Qaboos signalizirao je preokret u neutralnoj politici Omana te pomak ka suradnji sa Izraelom i državama koje podržavaju sporazume iz 2020. godine. Međutim, nakon smrti sultana Qaboosa, omanski ministar vanjskih poslova⁶⁶ izjavio je da Oman neće biti sljedeća država Zaljeva koja će normalizirati odnose sa Tel-Avivom, dok se ne zadovolje palestinski zahtjevi (Harb, 2023).

Normalizaciju odnosa Omana i Izraela otežavaju odluke Netanyahuove vlade kojima se radi na održavanju izraelske okupacije Zapadne Obale. Osim toga, normalizacija odnosa sa Izraelom nepopularna je među omanskom populacijom (Harb, 2023). Zbog navedenoga, Oman nema poticaja normalizirati odnose sa Izraelom, kao što je to učinio UAE, sve dok Saudijska Arabija odbija normalizaciju. Oman i Saudijska Arabija surađuju u sigurnosnim inicijativama⁶⁷ koje organiziraju SAD te u kojima sudjeluje Izrael. No, Oman nema poticaja normalizirati odnose sa Izraelom, posebice u trenutku konzervativne vlade Benjamina Netanyahua koja narušava

⁶⁶ Sayyid Badr Albusaidi.

⁶⁷ Većina sigurnosnih inicijativa bavi se Iranom.

palestinska prava te nastavlja graditi izraelska naselja na okupiranoj Zapadnoj obali. Time se narušava mogućnost uspostave palestinske države u budućnosti. Unatoč pritisku SAD-a na Oman u kontekstu regionalne integracije, Muskat zadržava neutralnu poziciju te ne želi narušiti odnose sa Iranom. Kao razlog tomu Harb navodi da se Iran smatra sigurnosno ugroženim zbog potpisivanja Abrahamskih sporazuma dviju zaljevskih država, pri čemu Oman ne želi narušavati neutralni status (Harb, 2023). Podeh tvrdi kako su Katar i Oman prije 1990.-ih tajno surađivali sa Izraelom, što navodi kao primjer „neformalne normalizacije“, dok su 1990.-ih uspostavili „formalnu normalizaciju“. Međutim, danas ni Katar ni Oman nemaju službenu diplomatsku suradnju sa Izraelom (Podeh, 2022: 74).

6.4. Sjeverna Afrika

Prilikom razmatranja odnosa između Izraela i arapskih država, fokus je na odnosu Izraela sa Marokom i Sudanom. Ove države su potpisale Abrahamske sporazume 2021. godine. Odnosi između Izraela i Sjeverne Afrike, izuzev Egipta nemaju povijest direktne suradnje. Države poput Tunisa i Maroka nisu bile neprijateljske prema Izraelu kao što je bio Alžir, koji je u Izraelu vidio ostatak kolonijalizma⁶⁸ (Zisenwine, 2020: 6-7). Maroko je prije Abrahamskih sporazuma imao sigurnosnu suradnju sa Izraelom te je nastojao 1990.-ih uspostaviti diplomatske odnose, a njegov primjer slijedio je i Tunis⁶⁹. Izrael je nakratko uspostavio diplomatske odnose sa Mauritanijom 1999. godine, što se može smatrati izraelskom „perifernom doktrinom“, prema kojoj izraelska diplomacija nastoji uspostaviti suradnju sa arapskim rubnim državama kako bi utjecali na njihov stav prema izraelsko-arapskom sukobu (Zisenwine, 2020: 7) Danas Izrael osim sa Egiptom ima uspostavljene diplomatske odnose samo sa Sudanom i Marokom na području Sjeverne Afrike. Međutim, Elie Podeh navodi kako su 1990.-ih Mauritanija i Tunis od „neformalne normalizacije“ postigle fazu „formalne funkcionalne normalizacije“. Međutim, kasnije su prekinuli diplomatsku suradnju uslijed palestinskih žrtava tijekom druge *intifade*⁷⁰ (Podeh, 2022: 74).

Maroko je država koja je imala neformalne oblike suradnje sa Izraelom. Dvije države surađivale su u područjima sigurnosti, turizma, trgovine te imigracije⁷¹. Podeh navodi, kako su Maroko i Izrael imali intenzivnu sigurnosnu suradnju od 1960.-ih, posebice tijekom preseljenja židovske

⁶⁸ Zbog povijesnih iskustava.

⁶⁹ Tunis je imao oblik diplomatskih odnosa unatoč tome što je u Tunisu bio stožer PLO-a.

⁷⁰ Palestinski ustanak na početku 2000.-ih.

⁷¹ Maroko je imao brojnu židovsku populaciju prije no velika većina populacije preselila je u Izrael.

zajednice iz Maroka u Izrael. Isti autor navodi da je Mossad imao ured u Maroku te sudjelovao u ubojstvu opozicijskog lidera Ben Barke, dok su kontakti između Izraela i Maroko bili javna tajna (Podeh, 2020: 62). Prava prekretnica u odnosima dviju država nastupila je uz posredovanje američkog predsjednika Trumpa. Posredovanjem SAD-a, Maroko je Abrahamskim sporazumima uspostavio normalizaciju odnosa sa Izraelom. Razlog tomu je američko priznanje marokanske suverenosti nad spornom Zapadnom Saharom, što je bio ključni razlog uspostavljanja diplomatskih odnosa sa Izraelom (Zisenwine, 2020: 7-8).

Ključni događaj u izraelsko-marokanskim odnosima bila je pismo izraelskog premijera Netanyahu u kojem je izjavio priznanje marokanske suverenosti nad Zapadnom Saharom. Nakon toga je marokanski kralj izjavio da će uspostaviti veleposlanstvo u Tel Avivu te pozvao izraelskog premijera pozvao na službeni posjet. Od uspostave normalizacije odnosa obje države razvijaju široku suradnju. Suradnja se ponajviše odvija u vojnim i sigurnosnim pitanjima te u trgovini i turizmu (Chtatou, 2023). Vojna suradnja Izraela i Maroka datira od početka 90.-ih godina prošloga stoljeća, a prekinuta je početkom 2000.-ih zbog druge *intifade*. Nakon Abrahamskih sporazuma, obje države složile su se o „potrebi jačanja njihove suradnje u nekoliko područja“ (Chtatou, 2023). Prema okviru Abrahamskih sporazuma obje strane obvezale su se da će „osnažiti suradnju i proširiti ju na druga područja, uključujući obavještajnu suradnju, zračnu obranu i elektroničko ratovanje“ (Chtatou, 2023)

Od uspostave tripartitnog sporazuma između SAD, Izraela i Maroka, izraelski ministri⁷² nekoliko su puta posjetili Maroko. Suradnja se odvija i na ekonomskom planu. U Zajedničkoj Deklaraciji iz 2020. godine, obje države izrazile su „želju za promoviranje dinamične i inovativne bilateralne ekonomske suradnje u područjima trgovine, financija i ulaganja, kao i inovacija i tehnologije“ (Chtatou, 2023). Optimizam pruža suradnja u turizmu, čemu je prethodila uspostava direktnih letova između Rabata i Tel Aviva. Države rade na tehnološkoj suradnji, dok od ostalih suradnji Zisenwine izdvaja agrikulturnu i edukacijsku (Zisenwine, 2020: 8). Maroko je jedna od najvećih afričkih ekonomija. Rabat favorizira relativno liberalnu ekonomiju, pri čemu bi korist od normalizacije koja podrazumijeva ekonomsku suradnju imale obje strane (Maital i Barzani, 2021: 3). Trgovinska razmjena između Izraela i Maroka bilježi značajan porast, pri čemu je „trgovina između dviju država dosegla 180 milijuna dolara, a kroz pet godina planiraju trgovinsku suradnju vrijednu 500 milijuna dolara“ (Chtatou, 2023). Izrael i Maroko predstavljaju pozitivan primjer normalizacije koja se odvija na kulturnim i

⁷² Iz Netanyahuove vlade.

ekonomskim područjima. Odnos između Maroka i Izraela može služiti kao uspješan model normalizacije. Židovska manjina u Maroku danas broji oko 3000⁷³ ljudi koji su utjecajni u politici i ekonomiji te respektirani u marokanskom društvu. Marokanski kralj Mohamed VI. naglašavao je važnost turističke suradnje, radio na obnovi židovskih građevina te uveo u kurikulum hebrejski utjecaj na marokanski identitet. Kao pokazatelj pomirenja postavio je Židova za svog savjetnika⁷⁴ (Zisenwine, 2020: 9), (Chtatou, 2023). Zbog navedenoga, između Maroka i Izraela postoji „funkcionalna ili puna normalizacija“ (Podeh, 2022: 69-72).

Sudan je država koja sa Izraelom nije imala uspostavljene ni formalne ni neformalne diplomatske odnose do potpisivanja Abrahamskih sporazuma. U Khartoumu⁷⁵ je izrečeno poznatih „tri ne“ Izraelu na samitu Arapske lige 1967. godine. Osim toga, Sudan je u povijesti davao financijsku podršku Hamasu i Hezbollahu, organizacijama koje Izrael navodi kao terorističke. Odnosi između Izraela i Sudana razlikuju se od odnosa sa ostalim državama potpisnicama sporazuma budući da je Sudan bio u ratnom stanju do tranzicijske vlade (Asseburg i Henkel, 2021: 2). Sudanu je nakon revolucije 2019. godine, na vlast došla tranzicijska vlada kojoj je cilj bio revitalizirati ekonomiju. Revitalizaciju su nastojali postići demokratskom tranzicijom i jačanju odnosa sa SAD-om. Sudanu je bilo ključno da ga SAD makne sa liste država koje sponzoriraju terorizam, zbog čega je pristao na normalizaciju odnosa sa Izraelom, odnosno potpisivanje Abrahamskih sporazuma (Rosenhart, 2020: 10).

Društvo u Sudanu podijeljeno je glede normalizacije odnosa sa Izraelom. Dio političke elite smatra da je normalizacija odnosa sa Izraelom izdaja Palestinaca, arapskog jedinstva, kao i njihove religije⁷⁶, dok drugi smatraju kako će normalizacija odnosa sa Izraelom otvoriti Sudan prema međunarodnoj zajednici te izvući sudansku ekonomiju iz kaosa⁷⁷ (Rosenhart, 2020: 11-12). Izrael i Sudan potpisali su sporazum o ekonomskoj i trgovinskoj suradnji, pri čemu se spominje suradnja u prometu, imigraciji te tehnologiji u kontekstu razvoja agrikulture koja je od izrazite važnosti za Sudan, koji ima problema sa proizvodnjom hrane (Singer, 2021: 459). Zbog slabog napretka u normalizaciji od potpisivanja sporazuma, teško je prognozirati razvijanje odnosa. Odnose Izraela i Sudana može se sagledati u kontekstu hladnog mira, budući

⁷³ Nekada je brojala 300 tisuća.

⁷⁴ Andre Azoulay.

⁷⁵ Glavni grad Sudana.

⁷⁶ Postoji izjava kako su Palestinci dobivali „zemlju za mir“, dok Sudan dobiva „hranu za mir“ (Rosenhart, 2020: 11).

⁷⁷ Putem poboljšanja odnosa sa SAD-om.

da je Sudan uspostavio diplomatske odnose zbog skidanja Sudana sa američke liste država koje sponzoriraju terorizam te radi dobivanja pomoći. Zbog toga, trenutni model suradnje može se kategorizirati kao „formalna funkcionalna normalizacija“, kao što predstavljaju slučajevi Egipta i Jordana (Podeh, 2022: 63-72)(Asseburg i Henkel, 2021: 2-3).

Prema istraživanju koje su provele Asseburg i Henkel Izrael je uspostavio topli mir sa Ujedinjenim Arapskim Emiratima i Marokom. Olakšavajuća okolnost prilikom sklapanja sporazuma bila je činjenica kako države nemaju povijest sukoba, dok se suradnja odvijala na obavještajnom, sigurnosnom, vojnom i civilnom planu. Sporazum je karakterističan jer nije naglašeno palestinsko pitanje kao u prethodnim sporazumima. Prilikom potpisivanja sporazuma sa Abu Dhabijem, Izrael je obećao kako neće anektirati Zapadnu Obalu. No, Izrael se nije obvezao da će priznati postojanje palestinske države. Prema Asseburg i Henkel, posljedice Trumpove administracije i uloge u Abrahamskih sporazuma su kršenje međunarodnog prava⁷⁸, naoružavanje i tehnološka suradnja sa autoritarnim režima⁷⁹ te sigurnosno ugrožavanje Irana sa politikom „strateškog okruživanja“ (Asseburg i Henkel, 2021: 3-5). Konačno, isti autori navode kako su sporazumi između UAE-a i Izraela doveli do uspostave toplog mira, pri čemu navode da EU treba razgovarati sa članicama GCC-a o rješavanju palestinskog pitanja (Asseburg i Henkel, 2021: 3-8).

Odnosi Izraela sa Ujedinjenim Arapskim Emiratima i Marokom pokazuju kako je normalizacija odnosa između Izraela i Arapskih država moguća. Međutim, okolnosti koje su utjecale na sporazum dolaze izvan navedenih država. Razlozi koji su doveli do uspostave normalizacije nastali su nakon Arapskog proljeća, a odnose se na zajedničku sigurnosnu prijetnju u vidu Irana, utjecaju američke vanjske politike i opasnosti od širenja utjecaja radikalnog islama. Faktori koji utječu na uspješnost procesa su palestinsko pitanje, američki involviranost u regiji te unutarnja politika država. Povratak Netanyahu na vlast ugrozio je proces normalizacije između Izraela i arapskih država, a revitalizacija odnosa između Rijada i Teherana dodatno stvara pesimizam arapsko-izraelskoj suradnji (Zielińska, 2023: 1).

Nakon Arapskog proljeća važnost palestinskog pitanja za arapske države bila je sve manje važna. Fokus država bio je na sigurnosti, a zbog slabijeg američkog djelovanja na području Bliskog Istoka, pojačao se interes arapskih država u pogledu suradnje sa Izraelom. Zaljevske monarhije vidjele su Iran kao prijetnju sigurnosti, pri čemu su u Izraelu vidjele mogućnost

⁷⁸ Zabrana pripajanja teritorija silom.

⁷⁹ UAE i Bahrein.

vojne, sigurnosne i ekonomske suradnje. Međutim, arapske države koje su uspostavile normalizaciju odnosa sa Izraelom, svjesne su kako je potrebno riješiti palestinsko pitanje kako bi dobile pristanak domaće javnosti za normalizaciju odnosa. Iz tog razloga, Ujedinjeni Arapski Emirati tražili su od Izraela da odustane od mogućnosti aneksije Zapadne obale prilikom potpisivanja sporazuma (Zielińska, 2023: 2-6).

Netanyahuova teza o uspostavi mira kroz pozicioniranje imidža snažnog Izraela sve više gubi značaj u kontekstu izraelsko-arapskih odnosa. Izraelska opozicija protiv Netanyahua koja je nakratko dobila vlast svoju je politiku bazirala na potrebi uključivanja Jordana i palestinske vlasti u suradnju. U redovima Netanyahuove vlade postoje ministri sa ekstremno religioznim i nacionalističkim stavovima koji gorljivo podržavaju izgradnju židovskih naselja na okupiranoj Zapadnoj obali, zagovaraju represiju nad Palestincima te promiču aneksiju Zapadne obale (Zielińska, 2023: 6). Time se narušava mogućnost normalizacije odnosa sa državama u susjedstvu. Zbog tenzija u Izraelu, čelnik UAE-a otkazao je službeni posjet Netanyahua u Abu Dhabi. Arapske države izrazile su nezadovoljstvo potezima Netanyahuove vlade. Mogućnost budućih projekata i suradnje poput Negev Foruma dodatno je narušena. Normalizaciju odnosa Izraela sa susjednim državama može ugroziti pojava tripartitne suradnje između Saudijske Arabije, Irana i Kine u budućnosti. Osim toga, navodi se kako je SAD odustao od uključivanja Saudijske Arabije u proces normalizacije zbog poteza izraelske vlade. U recentnije vrijeme izraelsku i svjetsku javnost zabrinjavaju planovi Netanyahua u kontekstu pravosudne reforme koja bi mogla narušiti temelje izraelske demokracije (Zielińska, 2023: 6-7).

7. Zaključak

Odnosi Izraela i arapskih država turbulentni su od uspostave izraelske države 1948. Nakon proglašenja države Izrael, arapske države u okruženju objavile su rat Izraelu, pri čemu je Izrael uspio pobijediti države u okruženju te osigurao opstanak države. Rat je rezultirao velikim brojem palestinskih izbjeglica koje i danas obilježavaju arapsko-izraelski sukob. Navedeni događaji predstavljaju kolektivnu traumu Palestinaca koji se gorko prisjećaju navedenih događaja. Prvi arapsko-izraelski rat i neriješene razmirice koje je proizveo predstavlja i uzrok sljedećih arapsko-izraelskih sukoba. Drugi arapsko-izraelski rat promijenio je geopolitičke odnose te pokazao bipolarni poredak međunarodnih odnosa u kojem su ulogu preuzele SAD i Sovjetski Savez. Kriza je rezultirala povlačenjem Izraela, Francuske i Velike Britanije sa osvojenih teritorija pri čemu se intenzivirao arapsko-izraelski sukob. Šestodnevni rat doveo je do velikih teritorijalnih promjena u korist Izraela. Navedeno je uzrokovalo još veći razmještaj

palestinskih izbjeglica, što je dovelo do pojačavanja tenzija. Nakon sukoba donesena je UN-ova Rezolucija 242 kojom se poziva Izrael da povрати okupirana područja u zamjenu za mir i diplomatsko priznanje. Sukob je promijenio i geopolitičke odnose na Bliskom Istoku, pri čemu su SAD snažno pristale uz Izrael, dok je Sovjetski Savez pristajao uz arapske države.

Prekretnica u odnosu između izraelsko-arapskih država su sporazumi iz Camp Davida, između Izraela i Egipta. Sporazumi su zahtijevali povlačenje Izraela sa teritorija Sinaja, dok je Egipat zauzvrat trebao uspostaviti diplomatske odnose sa Izraelom te dati formalno priznanje. Iako je Sadat zagovarao prava Palestinaca, Begin nije bio popustljiv po pitanju palestinske državnosti. Neki smatraju kako su mirovni sporazumi između Izraela i Egipta oslabili arapsku poziciju, budući da je Egipat do tada predstavljao predvodnika arapskog svijeta. Nakon toga Egipat je dobio financijsku pomoć SAD-a, no arapske države smatrale su da je tim činom izdao arapsko jedinstvo i pregovaračku poziciju. Sljedeći sporazumi odnosili su se na Sporazume iz Osla te Jordansko-izraelski mirovni sporazum iz 1994. Sporazumi iz Osla nisu doveli do dugotrajnog mira kojem se težilo. Uslijedilo je nasilje na ulicama i teroristički napadi, zbog čega nisu implementirani ciljevi sporazuma poput pitanja palestinske države te rješenja problema izbjeglica te izraelskih naselja na Zapadnoj obali. Jordansko-izraelski mirovni sporazum predstavljao je prekretnicu u odnosima budući da su odnosi iz neformalne normalizacije prešli u formalnu funkcionalnu normalizaciju. Međutim, navedeni sporazumi predstavljaju uspostavu hladnog mira, no ne i pune normalizacije. Arapska mirovna inicijativu označavala je spremnost arapskih država ka normalizaciji odnosa, ukoliko se Izrael vrati na granice prije 1967 godine. te prizna palestinsku državu. Međutim, teroristički neredi koji su uslijedili i pokretanje izraelske akcije Obrambeni štit, uzrokovali su zahlađenje mirovnog procesa. Podeh tvrdi kako je Izrael tada propustio povijesnu priliku za normalizaciju odnosa sa sveukupnim arapskim svijetom (Elie Podeh, 2014: 590-598).

Abrahamski sporazumi potpisani 2020. godine između Izraela i Ujedinjenih Arapskih Emirata, Bahreina, Maroka i Sudana predstavljaju radikalnu promjenu u normalizaciji odnosa između Izraela i arapskih država. Ključnu ulogu u sklapanju sporazuma imala je Trumpova administracija te prešutno podržavanje sporazuma od strane Saudijske Arabije. Države su od SAD-a dobile poticaje za potpisivanje sporazuma, pri čemu je Saudijska Arabija vršila pritisak na zaljevske države kako bi preko njih surađivala sa Izraelom. Najsnažniju suradnju potpisali su UAE i Izrael. Države su dogovorile suradnju na sigurnosnim, ekonomskim, tehnološkim, transportnim i energetske poljima. Osim UAE-a, primjer uspješnog modela suradnje predstavlja Maroko. Dvije države danas imaju značajnu suradnju u vojnim, sigurnosnim i

trgovinskim pitanjima. Činjenica da je marokanski kralj imenovao Židova za svog savjetnika, govori o normalizaciji odnosa između ljudi. Zbog toga, odnos Maroka i Izraela može se smatrati uspješnom normalizacijom.

Istraživanje pokazuje kako Abrahamski sporazumi iz 2020. godine opovrgavaju tezu da su sekularne laburističke vlade Izraela uspješnije u postizanju mira sa arapskim državama od konzervativnijih vlada. Abrahamski sporazumi potpisani su u vrijeme konzervativne vlade Benjamina Netanyahua. Prvi slučaj uspostavljanja diplomatskih odnosa između Izraela i arapske države predstavljaju sporazumi iz Camp Davida, koji su postignuti za vrijeme premijera Begina, također člana Likuda. No, laburističke vlade Izraela bile su spremnije na pregovore sa arapskim državama, pri čemu se izdvaja njihov koncept razmjene zemlje za mir. Abrahamski sporazumi mogu demantirati tezu kako je rješenje palestinskog pitanja nužno za postizanje normalizacije između Izraela i arapskih država. No, države koje su postigle punu normalizaciju sa Izraelom poput UAE, Bahreina i Maroka nisu imale povijest direktne konfrontacije sa Izraelom. Zaljevske monarhije⁸⁰ dogovor su postigle uz odobrenje Saudijske Arabije. Unatoč tome što vjerojatno neće u skoroj budućnosti priznati Izrael, Saudijska Arabija prešutno surađuje sa Izraelom. Presudnu ulogu u Abrahamskim sporazumima, kao i u sporazumima iz Camp Davida, imale su Sjedinjene Američke Države. Osim toga, razlog suradnji zaljevskih monarhija sa Izraelom, može se gledati u kontekstu straha od Irana te širenja njegova utjecaja putem šijitskih militantnih skupina poput Hezbollaha (Zielińska, 2023: 2).

Modeli suradnje uspostavljeni Abrahamskim sporazumima predstavljaju najuspješnije modele suradnje između Izraela i arapskih država. Najuspješniji model suradnje predstavlja odnos između UAE i Izraela koji se može smatrati „punom ili funkcionalnom normalizacijom“, pri čemu je suradnja dogovorena na gotovo svim područjima, pri čemu se ekstenzivno govori o normalizaciji u mirovnim sporazumima. Sljedeći primjer uspješnog modela suradnje je odnos Izraela i Maroka, gdje se osim na sigurnosnom, vojnom i ekonomskom planu suradnja odvija između dviju nacija. Primjer tomu je respektiranje židovske manjine u Maroku, kao i turistički promet između zemalja. Stoga, slučajevi Maroka i Ujedinjenih Arapskih Emirata predstavljaju primjer uspješnog modela normalizacije, odnosno „pune ili funkcionalne normalizacije“ prema Podehu. Isti autor navodi da bi ulazak centralne figure za regiju kao što je Saudijska Arabija predstavljalo prekretnicu u regionalnoj integraciji te dalo zamašnjak ostalim arapskim

⁸⁰UAE i Bahrein.

državama da uspostave normalizaciju. Međutim, činjenica da se nije pronašlo palestinsko rješenje predstavlja kamen spoticanja normalizaciji (Podeh, 2022: 75).

Recentni događaji govore o limitima normalizacije između Izraela i arapskih država u kontekstu Netanyahuove politike kojom se zaobilazi palestinsko pitanje. Netanyahuova vlada sastavljena je od pojedinih ministara sa izraženim nacionalističkim i religioznim stavovima. Represija nad Palestincima u Zapadnoj obali i daljnja okupacija Zapadne obale izaziva konsternaciju arapskih nacija. Nadalje, Netanyahuovi pokušaji pravosudne reforme koja bi narušile temelje demokracije izazivaju bojazan o limitima nastavka normalizacije odnosa između Izraela i arapskih država. Zbog toga, normalizacija odnosa uvelike odnosi o vlasti u Izraelu, zbog čega je proces daljnje normalizacije tijekom Netanyahuove vlade upitan (Zielińska, 2023: 6-7).

8. Popis literature

- Almaari, Faris (2023) New Public Opinion Poll: Jordanians Favor De-escalation in the Region, But Sentiment Against Israel Remains. *Washington Institute*. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/new-public-opinion-poll-jordanians-favor-de-escalation-region-sentiment-against>, Pristupljeno: 15.6.2023
- Allon, Yigal (1976). Israel: the case for defensible borders. *Foreign Affairs*, 55, 38.
- Ali, Tariq (2002) *Sukob fundamentalizama. Križarski ratovi, džihad i suvremenost*. Zagreb: Profil
- Al-Qazzaz, A. (1973). Army and Society in Israel. *The Pacific Sociological Review*, 16(2), 143–165.
- Aronson, Shlomo (2011) *David Ben-Gurion and the Jewish Renaissance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Asseburg, Muriel i Henkel, Ch. Sara (2021) Normalization and Realignment in the Middle East. *Stiftung Wissenschaft und Politik* (1-8).
- Barak, Oren (2005). The failure of the Israeli–Palestinian peace process, 1993–2000. *Journal of Peace Research*, 42(6), 719-736.
- Barari, A. Hassan (2014) *Jordan and Israel. A troubled Relationship in a Volatile Region*. Jordan: Friedrich Ebert Stiftung.
- Barston, R. P. (2019). *Modern diplomacy*. (5th ed.). New York: Routledge.
- Belmonte, Nerea (2022) Al Jazeera, an echo of Qatari diplomacy. *Atalayar*. <https://www.atalayar.com/en/articulo/reportajes/al-jazeera-echo-qatari-diplomacy/20220414075141156007.html>. Pristupljeno: 14.7.2023.
- Black, Ian (2019) Just below the surface: Israel, the Arab Gulf States and the limits of cooperation. LSE Middle East Centre Report. Middle East Centre. *The London School of Economics and Political Science*, London, UK.
- Camp David accords. (1978). Ministry of Foreign Affairs. Ministry of Foreign Affairs (www.gov.il), Pristupljeno : 20.6.2023.

Chtatou, Mohamed Morocco And Israel: A Move To A Stronger Alliance – Analysis. *Euroasia Review*. <https://www.eurasiareview.com/17082023-morocco-and-israel-a-move-to-a-stronger-alliance-analysis/>.

Cohen, S. P., & Azar, E. E. (1981). From war to peace: The transition between Egypt and Israel. *Journal of Conflict Resolution*, 25(1), 87-114.

Daoudi, M. S. D. (2009) The Arab Peace Initiative: Lost in the Translation. *CrossCurrents*, 59(4), 532–539.

Dazi-Héni, Fatiha (2020) The Gulf States and Israel after the Abraham Accords. *Arab Reform Initiative*. 1-9.

Dunstan, Simon (2003) *The Yom Kippur War 1973 (2): The Sinai*. Osprey Publishing: New York

Edward W. Said (2001) *The End of the Peace Process: Oslo and After*. New York: Vintage books.

Egel, D., Efron, S., i Robinson, L. (2021). Peace Dividend: Widening the Economic Growth and Development Benefits of the Abraham Accords. Rand Corp. Santa Monica, CA.

Egypt and Israel Treaty of Peace. (1979), [volume-1136-I-17813-English.pdf \(un.org\)](#), Pristupljeno 15.6.2023.

Egyptian-Israel General Armistice Agreement (1970) <https://peacemaker.un.org/egyptisrael-generalarmistice49>, Pristupljeno: 17.6.2023.

Eldad, Israel (2007) *The Jewish Revolutuion: Jewish Statehood*. Jerusalem: Gefen.

Fitzsimons, M. A. (1957). The Suez Crisis and the Containment Policy. *The Review of Politics*, 19(4), 419–445.

Furia, P. A., & Lucas, R. E. (2006). Determinants of Arab public opinion on foreign relations. *International Studies Quarterly*, 50(3), 585-605.

Friedman, T. L. (2002). An intriguing signal from the Saudi crown prince. *New York Times*. <https://www.nytimes.com/2002/02/17/opinion/an-intriguing-signal-from-the-saudi-crown-prince.html>, Pristupljeno: 20.6.2023.

Gawrych, George W. (1996) *The 1973 Arab-Israeli War: The Albatross of Decisive Victory* (Leavenworth Papers, Number 21).

Givens, R. P. (2002). 1973 Yom Kippur War. In *Turning the Vertical Flank: Airpower as a Maneuver Force in the Theater Campaign* (27–48). Air University Press.

Gorenberg, Gershom (2006) *The Accidental Empire: Israel and the Birth of the Settlements, 1967-1977*. New York: Henry Holt and Company.

Guzansky, Yoel & Sarah Feuer. (2021) “The Abraham Accords at One Year: Achievements, Challenges and Recommendations for Israel”. INSS special publication: Nov. 1: Tel Aviv.

Goren, Nimrod (2023) *The Slowing down of Israel-Arab Relations Under the Netanyahu Government*. Middle East Institute, 1-10.

Harb, K. Imad (2023) *Walking a Tightrope: Oman and Normalization with Israel*. *Arab Center Washington DC*. <https://arabcenterdc.org/resource/walking-a-tightrope-oman-and-normalization-with-israel/>, Pristupljeno: 10.7.2023.

Hassan, S. (2011). Oslo Accords: The Genesis and Consequences for Palestine. *Social Scientist*, 39(7/8), 65–72.

Havel, Boris (2013) *Arapsko-izraelski sukob: Religija, politika i povijest Svete zemlje*. Zagreb: Ljevak.

Havel, Boris (2016) *Izrael*. U: Kasapović, Mirjana (ur) *Bliski Istok. Politika i povijest* (109-176) Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

Hoglund, K., & Soderberg Kovacs, M. (2010). Beyond the absence of war: The diversity of peace in postsettlement societies. *Review of International Studies*, 36(2), 367-390.

Israel-Bahrain Agreement (2020) <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/09/Bahrain-Israel-Agreement-signed-FINAL-15-Sept-2020-508.pdf>, Pristupljeno: 10.7.2023.

Israel-Morocco Agreement (2020) <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2021/01/Joint-Declaration-US-Morocco-Israel.pdf>, Pristupljeno 12.7.2023.

Israel-Sudan Agreement (2020) <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2021/01/Sudan-AA.pdf>, Pristupljeno: 10.7.2023.

Israel-UAE Agreement (2020) <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/09/UAE-Israel-treaty-signed-FINAL-15-Sept-2020-508.pdf>,

Pristupljeno: 10.7.2023.

Interim Agreement between Israel and Egypt (Sinai II) (1975), <https://peacemaker.un.org/egyptisrael-interimagreement75>, Pristupljeno: 20.6.2023.

Jones, C., & Guzansky, Y. (2020). *Fraternal enemies: Israel and the Gulf monarchies*. London: Oxford University Press.

Kasapović, Mirjana (2016) Bliski istok: povijest i značenje pojma. . U: Kasapović, Mirjana (ur) Bliski Istok. Politika i povijest (1-46) Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

Kasapović, Mirjana (2016) Palestina. U: Kasapović, Mirjana (ur) Bliski Istok. Politika i povijest (261-300) Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

Khalidi, W. (1985). A Palestinian Perspective on the Arab-Israeli Conflict. *Journal of Palestine Studies*, 14(4), 35–48.

Korany, B., & Dessouki, A.E.-D.H. (1992). *The Foreign Policies Of Arab States: The Challenge Of Change* (2nd ed.). London: Routledge.

Lewis, Bernard (1968) The Arab-Israeli War. *Foreign Affairs*. (46) 2: 321-335.

Maital, S., & Barzani, E. (2021). The Economic Impact of the Abraham Accords After One Year: Passions vs. Interests. *Samual Neaman Institute, December*, 1-8.

Malik, Iffat (2001). ANALYSIS OF OSLO ACCORDS. *Strategic Studies*, 21(2), 134–145.

Manna', A. (2013). The Palestinian Nakba and its Continuous Repercussions. *Israel Studies*, 18(2), 86–99.

Marcus, Y., & Elyashiv, V. (1965). Eshkol warns Syrians about diverting Jordan River water. *Davar*.

Miller, Benjamin (2000). The international, regional, and domestic sources of regional peace. U: A. M. Kacowicz, Y. Bar Siman-Tov, O. Elgström, & M. Jerneck (ur), *Stable peace among nations*. 55-73.

- Morris, Benny (2008) *1948: A History of the First Arab-Israeli War*. New Haven and London: Yale University Press
- Podeh, Elie (2014). Israel and the Arab Peace Initiative, 2002-2014: A Plausible Missed Opportunity. *Middle East Journal*, 68(4), 584–603
- Podeh, Elie (2018). Saudi Arabia and Israel: From Secret to Public Engagement, 1948–2018. *Middle East Journal*, 72(4), 563–586.
- Podeh, Elie (2022). The Many Faces of Normalization: Models of Arab-Israeli Relations. *Strategic Assessment*, 25(1), 55-78.
- Pollock, David (2017) New Jordan Poll Reveals Surprisingly Moderate Public Opinion. Policy Analysis. *Washington Institute*. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/new-jordan-poll-reveals-surprisingly-moderate-public-opinion>, Pristupljeno: 19.6.2023.
- Quandt, W. B. (1986). Camp David and Peacemaking in the Middle East. *Political Science Quarterly*, 101(3), 357–377.
- Rosenhart, Eline (2020) Sudanese Perceptions of the Sudan-Israel Reapprochment. U: Friedman, Brandon (ur) *The New Normal? Arab States and Normalisation with Israel* (str. 10-13) Jerusalem: The Moshe Dayan Center.
- Sachar, Howard M. (2001) *A History of Israel: From the Rise of Zionism to our Time*. New York: Alfred A. Knopf.
- Salem, Walid (2005) *The Anti-Normalization Discourse in the Context of Israeli-Palestinian Peace-Building*. *Israel-Palestine Journal*, 12(1).
- Shamir, Yitzhak (1982). Israel's Role in a Changing Middle East. *Foreign Affairs*, 60(4), 789–801.
- Shlaim, A. (2009). *Lion of Jordan: The life of King Hussein in war and peace*. London: Penguin books.
- Shoham, Hizky (2013). "From 'Great History' to 'Small History': The Genesis of the Zionist Periodization". *Israel Studies*. Indiana University Press. 18 (1): 31.
- The Abraham Accords Declaration (2020) <https://www.state.gov/the-abraham-accords/>, Pristupljeno: 10.6. 2023.

Van Creveld, Martin (2002) *The Sword and The Olive: A Critical History of the Israeli Defense Force*. New York: Public Affairs.

Weissbrod, L. (1981). From Labour Zionism to New Zionism: Ideological Change in Israel. *Theory and Society*, 10(6), 777–803.

Yoram Meital. (2000). The Khartoum Conference and Egyptian Policy after the 1967 War: A Reexamination. *Middle East Journal*, 54(1), 64–82.

Zielińska, Karolina (2023) OSW Commentary. Israel and the Arab states: between conflict and interdependence. *Centre for European Studies* (1-7).

Zisenwine, Daniel (2020) Israel and North Africa: Out of Sight, Not out of Mind. U: Friedman, Brandon (ur) The New Normal? Arab States and Normalisation with Israel (str. 7-10) Jerusalem: The Moshe Dayan Center.

9. Sažetak i ključne riječi

U radu se opisuje povijest i razvoja odnosa između Izraela i arapskih država. Istraživanje će obuhvatiti događaje nakon proglašenja neovisnosti države Izrael 1948. godine. Radom se nastoji prikazati kauzalna i multiperspektivna interpretacija povijesnih događaja izraelsko-arapskih odnosa. Promjene u vanjskim politikama država analizirat će se u odnosu na ideološku orijentaciju stranke ili čelnika države. Osim toga, istražit će se utjecaj palestinskog pitanja na mirovne sporazume, odnosno je li moguće postići normalizaciju odnosa bez rješavanja pitanja palestinskog statusa. Fokus rada je analiza mirovnih sporazuma i normalizacija odnosa između Izraela i arapskih država, pri čemu se uzimaju u obzir međunarodni faktori. Osim toga, analiziraju se modeli suradnje između Izraela i arapskih država te ispituje predstavljaju li Abrahamski sporazumi iz 2020. prekretnicu u normalizaciji izraelsko-arapskih odnosa.

Ključne riječi: *Izrael, arapske države, arapsko-izraelski sukob, arapsko-izraelski odnos, normalizacija, palestinsko pitanje, mirovni sporazumi*

10. Summary and keywords

The paper describes the history and progression of the relationship between Israel and Arab states. The study will encompass events following the declaration of Israel's independence in 1948. The paper aims to present a causal and multiperspectival interpretation of the historical events within the Israeli-Arab relations. Changes in the foreign policies of the states will be analyzed concerning the ideological orientation of the party or the head of state. Furthermore, the impact of the Palestinian issue on peace agreements will be scrutinized, namely, the possibility of achieving relationship normalization without resolving the question of Palestinian status. The focal point of this paper is the analysis of peace agreements and the normalization of relations between Israel and Arab states, considering international factors. Additionally, models of cooperation between Israel and Arab states are examined, along with an inquiry into whether the 2020 Abraham Accords represent a turning point in the normalization of Israeli-Arab relations.

Keywords: *Israel, arab states, arab-israeli conflict, arab-israeli relations, normalization, palestinian question, peace agreements*